

Ratne operacije u Podravini (rujan–listopad 1944)

UVOD

Pretpočeci operacija u Podravini datiraju od prvih dana rujna 1944. kada su jedinice Šestog korpusa NOVJ oslobodile Slavonsku Požegu i više mjesta u široj okolici (5. rujna 1944). Mobilizacijom ljudstva u oslobođenim gradovima i prelaškom domobrana u NOV došlo je do naglog porasta brojnih stanja u svim jedinicama, što je omogućilo da se krene u veće operativne zahvate. Tome su pogodovale i druge okolnosti: uspjesi NOV-a na ostalim ratištima u Jugoslaviji, ispad Rumunjske i Bugarske iz sila osovine, dolazak trupa Crvene armije na istočne granice Mađarske i Jugoslavije. Koristeći te i druge okolnosti, među kojima i demoralizaciju u protivničkim redovima, štab Šestog korpusa NOVJ uputio je Četrdesetu diviziju NOV iz rajona Slavonske Požege u rajon Daruvara, sa zadatkom da pokuša osloboditi Lipik, Pakrac i Daruvar. Ako uspije, da produži u smjeru Hercegovca i Garešnice.

Istodobno Glavni štab NOV i POH uputio je dvije brigade Sedme banijske divizije NOV u privremeni sastav Desetog korpusa NOVJ, sa zadatkom da pomognu likvidirati uporišta uz komunikacije od Dugog Sela do Koprivnice. Namjera je bila da Deseti korpus, kad ovlada komunikacijama na odsjeku od Vrbovca do Križevaca, krene u smjeru Bjelovara, sa zapada. Šesti korpus pak, kad ovlada daruvarsko-pakračkom kotlinom i dolinom uz rijeku Ilovu, da krene u smjeru Bjelovara, s jugoistoka. Željelo se likvidirati tamošnje uporište.

Sedma banijska divizija NOV oslobodila je 9/10. rujna Vrbovec i Repinec te razoružala dvije satnije domobrana. Istovremeno Kalnički NOP odred razoružao je stražarski vod na potoku Črnci i oslobodio Gradec. Iza toga slijedio je napad na protivničku posadu u Križevcima 13/14. rujna. Izvodile su ga Sedma banijska i Trideset treća moslavačka divizija NOV. Nije uspio. Posada je pružila jak otpor pa se moralo odustati.

Na suprotnoj strani pak, Četrdeseta divizija NOV oslobodila je od 13. do 16. rujna Daruvar, Pakrac i Lipik. Dio domobranskih posada je zarobila ili prevela u NOV, a dio protjerala u Banovu Jarugu i Kutinu. U toku borbi (14. rujna) njemački poslanik u Zagrebu obavijestio je komandanta njemačke Druge oklopne armije da prijeti opasnost od općeg rasula domobranstva. Predložio mu je da sam odluči da li će se braniti uporišta Doljani (zajednički naziv za uporišta u Daruvaru, Pakracu, Lipiku, Garešnici, Hercegovcu i Virovitici) te Podravska Slatina i Našice, ili će biti prepuštene partizanima. Komandant je odlučio da se, pored izgubljenih tri uporišta, povuku posade još iz Garešnice i Hercegovca, a da se brane uporišta u Virovitici, Podravskoj Slatini i Našicama.¹

Povlačenjem protivničkih posada iz Garešnice i Hercegovca (14/15. rujna) Šestom korpusu NOVJ pružila se mogućnost da prije planiranog roka krene u smjeru Bjelovara, s jugoistočne strane. No, budući da se Desetom korpusu NOVJ (zbog neuspjeha u Križevcima) takva mogućnost nije pružila, jer bi mu bilo ugroženo zalet, moralo se odustati od puta za Bjelovar. Pri tome se vodilo računa i o opasnosti koja je prijetila od ustaških posada iz Podravine, sa sjevera. Zbog toga je promijenjen plan. Šestom korpusu NOVJ naređeno je da krene u smjeru donje Podravine i likvidira uporišta u Podravskoj Slatini i Čađavi-

ci. Za to vrijeme Deseti korpus NOVJ (uključujući i dvije banijske brigade) trebao je operirati u zapadnoj Bilogori i Kalniku te prikupiti podatke o protivničkim snagama u srednjoj Podravini (Pitomača, Kloštar Podravski, Đurđevac, Virje i Novigrad Podravski) bez Virovitice.

Ako Šestom korpusu NOVJ pođe za rukom svladati posade u Podravskoj Slatini i Čađavici, što se s obzirom na njegovu brojnu premoć opravdano očekivalo, mogla bi potom oba korpusa zajednički krenuti na uporišta u srednjoj Podravini, uključujući i Viroviticu. Tek iza toga došla bi u obzir realizacija prijašnje namjere o napadu na uporište u Bjelovaru.

Ovakav redoslijed imao je svoju logiku. Likvidiranjem uporišta u donjoj Podravini prekidao se lanac koji je povezivao Osijek i Našice s uporištima u srednjoj Podravini. To je praktično značilo da su se odande, zbog udaljenosti, svodile na minimum mogućnosti za intervenciju. Time su se uvećavale šanse za uspjeh, jer je NOV mogao uvesti veće snage u napad i postaviti jača osiguranja prema Koprivnici i Bjelovaru. Kad se pak likvidiraju uporišta u srednjoj Podravini, uvećale bi se šanse za uspjeh u Bjelovaru, jer bi se mogla postaviti jača osiguranja prema Koprivnici i Križevcima. O rezultatima u Bjelovaru zavisile su daljnje operativne namjere. One bi zacijelo uključivale likvidiranje uporišta u Koprivnici i Križevcima. Poslije toga Šesti korpus NOVJ krenuo bi u smjeru Našica, a Deseti vjerojatno u smjeru Varaždina, a nije isključena i neka druga varijanta.

Dvije divizije Šestog korpusa NOVJ (Dvanaesta i Četrdeseta) svladale su 25. rujna 1944. ustaške posade u Podravskoj Slatini i Čađavici te oslobodile oba mjesta. U međuvremenu Deseti korpus NOVJ obavio je potrebne predradnje i doveo svoje divizije u srednju i zapadnu Bilogoru. Time su stvoreni uvjeti za početak zajedničkih operacija u srednjoj Podravini. One su planirane u dvije faze. U prvoj trebalo je napasti uporišta u Virovitici, Pitomači i Kloštru, a u drugoj u Đurđevcu, Virju i Novigradu.

STANJE U UPORIŠTIMA I ODNOS SNAGA

VIROVITICA

Protivničko uporište u Virovitici branilo je osamsto kadeta Središnje dočasničke (podoficirske) škole iz Osijeka i više od dvjesto ustaša. Kadeti su bili indoktrinirani ustaškom ideologijom i odlučni za borbu. Imali su najsuvremenije njemačko oružje i dosta municije. Bili su dobro uvježbani za obranu u okruženju. U tu svrhu izgradili su dva obrambena pojasa: vanjski i unutrašnji, ispred kojih su postavljena minska polja (na pravcima vjerojatnog prodora). Cijelo uporište bilo je ograđeno bodljikavom žicom. Ustaše su zaposjele gradski dvorac (citadelu) u središtu, za koji se vjerovalo da je neosvojiv, odnosno koji su oni mislili obraniti.

PITOMAČA

Uporište u Pitomači branila je prva bojna Petog ustaškog stajaćeg djelatnog zbruga, oko 450 do 500 ustaša. Bili su dobro naoružani i borbeni. Zbog velike površine naselja nisu mogli izgraditi kružnu obranu s vanjske strane pa su se morali zadovol-

ljiti s provizornim rješenjem. Na ulazima u četiti glavne ulice napravili su po dva bunkera. U središtu su imali nekoliko bunkera i zgrada preuređenih za obranu, no ni ondje ne u kružnom obliku. Dakle, obrana nije bila organizirana po sistemu međusobno povezanih otpornih točaka u jednom ili dva kruga, nego po principu aktivnih gnijezda s određenim zonama protunapada. Drugim riječima, ustaše se nisu namjeravale braniti, nego protunapadima istjerivati napadače.

KLOŠTAR PODRAVSKI

Uporište je branila trideset sedma bojna Petog ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha, oko 450 ustaša. Po naoružanju i borbenosti bili su jednaki onima u Pitomači. Također nisu mogli urediti kružnu obranu, kojom bi obuhvatili cijelo naselje, pa su napravili po jedan ili dva bunkera na ulazima glavne ulice, ali međusobno nepovezana. U uporištu preuredili su za obranu zgradu motornog mlina. Slično kao i u Pitomači, namjeravali su protunapadima istjerivati napadače.

DURĐEVAC

Uporište je branila dvadeseta bojna Petog ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha i dijelovi oklopnog sklopa PTS s nekoliko tanketa, ukupno oko 600 ustaša. Bili su vrlo dobro naoružani i borbeni. Nisu imali klasičnu kružnu obranu, nego su vanjske ulaze kontrolirali bunkerima, a u središtu su imali nekoliko aktivnih otpornih gnijezda (bunkera i preuređenih zgrada) iz kojih su namjeravali vršiti protunapade. Taj zadatak bio je namijenjen i tenkovima, koji su trebali predvoditi pješadiju.

VIJRJE

Uporište (koje to u klasičnom smislu i nije bilo) čuvala je domaća ustaška milicija (tzv. Bijela garda), oko stotinu članova. Bili su slabo naoružani, neuvježbani i neborbeni. Patrolirali su mjestom i stražarili u središtu. Ustaše nisu imale dovoljno snaga da ga zaposjednu stajaćom posadom, premda im je ono u lancu od Pitomače do Koprivnice bila značajna karika. Zbog toga su u nj redovito iz Đurđevca ili Novigrada dovodili jače predstraže, najčešće kamionima i motociklima, a ponekad i tenkovima. Prema tome, u uporištu se pored milicionara mogla redovito naći i poneka ustaška postrojba (vod, polusatnija ili satnija).

NOVIGRAD PODRAVSKI

Uporište je branio brzi sklop PTS (motomehanizirani bataljon) s više tanketa, kamiona, oklopnih automobila i motocikla s prikolicama, oko 450 ustaša. Bili su odlično naoružani i borbeni. Zbog veličine naselja (slično kao u Pitomači i Kloštru) nisu mogli napraviti kružnu obranu na vanjskom pojasu pa su uredili više provizornih bunkera i rovova na očekivanim smjerovima prodora. Glavni dio obrane zasnivali su na brzim protunapadima motorizacijom.

Sjedište Petog ustaškog stajaćeg djelatnog zdruha bilo je u Koprivnici. Sve navedene posade, osim u Virovatici, bile su pod njegovim zapovjedništvom. U Koprivnici su bile dvije ustaške bojne (šesta i sedma) te stožerna satnija, oko 1200 ustaša. Zadatak svih posada, osim obrane uporišta, bio je da se međusobno ispomažu, ako bilo koja bude ugrožena.

Prema tome, u uporištima planiranim za napad bilo je 800 kadeta, oko 2200 ustaša i 100 ustaških milicionara. Iz Koprivnice im je moglo pomoći oko 1200 ustaša. Pomoć se mogla očekivati još iz Bjelovara gdje je protivnik imao dvije bojne ožičnika Središnje oružničke škole i bojnu domobrana te iz Križevaca gdje je imao dvije bojne domobrana Prvog posadnog zdruha.²

Snage NOV-a koje su trebale sudjelovati u operacijama u Podravini imale su:

Šesti korpus NOVJ (dvije divizije, svaka po tri brigade) 7167 vojnika.³

Deseti korpus NOVJ (dvije divizije, pet brigada i Podravski NOP Odred) 6 354 vojnika.⁴ Korpusu su pomagale još i dvije brigade Sedme banijske divizije NOV.

Prema tome, snage NOV-a bile su više nego dvostruko premoćnije od protivničkih, koje su se trebale braniti ili onih, koje su im iz okolnih uporišta mogle priteći u pomoć. Pored toga, snage NOV-a bile su premoćnije u automatskom i teškom oružju (26 topova od 75 do 100 mm), među kojim je bilo najsvu-

menijeg savezničkog oružja. Protivnik je imao prednost u tenkovima i motorizaciji, a moglo mu je pripomoći i zrakoplovstvo ali u ograničenom opsegu.

U operativnom njemačke Komande grupe armija »F« na Dedinju u Beogradu najozbiljnije su se zabrinuli za situaciju u sjevernoj Hrvatskoj. Ranije su reducirali svoje snage u svim uporištima da bi pojačali front ispred Crvene armije u Mađarskoj i snaga NOV-a u Srbiji pa nisu mogli intervenirati. S nešto snaga raspolagala je njemačka okružna policija u Osijeku, ali njih je morala čuvati za obranu Đakova, Osijeka i Našica.

U njemačkoj komandi strahovali su i od mogućnosti da snage NOV-a krenu na ta uporišta. Ako bi ih osvojile, mogle bi produžiti u smjeru Beograda i Novog Sada, u susret Crvenoj Armiji i snagama NOV-a, koje su se pripremale za Beogradsku operaciju. Za Nijemce bi to bilo kranje nepovoljno, jer bi poremetilo planirano zaposjedanje srijemskog i dravskog fronta (pod pretpostavkom ako padne Beograd i Novi Sad).

Ostala uporišta u graničnom pojasu od Osijeka uzvodno uz Dravu držale su ustaške ili domobranske posade. Budući da se domobranstvo nalazilo pred raspadom, Nijemci su se pribojali da ne dođe do općeg rasula u Hrvatskoj. Zbog toga su još 12. rujna naredili da se u zoni hrvatsko-mađarske granice formira hrvatsko-mađarska vojna organizacija za prihvata bjeGUNACA.⁵ Organizacijom su rukovodili Nijemci, a sačinjavali su je ustaše i provjereni pripadnici mađarske civilne i vojne policije. Željelo se spasiti ono što je bilo vjerno fašizmu. To je u tom trenutku bilo sve što se moglo učiniti.

Međutim, obavještajna služba Glavnog štaba NOV i POH domogla se podataka da Peti ustaški stajaći djelatni zdrug iz Koprivnice namjerava preko Dugog Sela krenuti u smjeru Banove Jaruge i odande vratiti Daruvar i ostala uporišta pod zajedničkim nazivom Doljani.⁶ Nije se znalo da li je podatak podmetnut ili stvaran. U svakom slučaju djelovao je neuvjerljivo. U situaciji kad su snage dvaju korpusa najneposrednije ugrozile uporišta u srednjoj Podravini, teško je povjerovati da bi se ustaše maknule odande. Ako je podatak podmetnut, moguće su pretpostavke da se željelo da snage NOV-a odustanu od napada na uporišta u srednjoj Podravini ili eventualnog zaokreta u smjeru istoka (na Našice, Osijek i Đakovo) te da se vrate u Daruvar da bi ga branile. Ili da odustanu samo od zaokreta u smjeru istoka, a da krenu na Viroviticu i dalje prema Koprivnici. Drugim riječima, da namame snage NOV-a na one posade za koje se pretpostavljalo da će odoljeti napadima. To bi moglo biti najvjerojatnije. Najviše je odgovaralo interesima njemačke Druge oklopne armije. Razlog je već spomenut. Plašili su se od produženja dalje prema istoku, što bi napravilo duboku pukotinu između njemačkog fronta u srednjoj Evropi i na Balkanu.

Ako je podatak bio stvaran, onda su ustaše, vjerojatno, željele odvući snage NOV-a za sobom u okolicu Daruvara i tako jednim potezom oteretiti Podravinu i istočnu Slavoniju. To je, također, odgovaralo interesima njemačke oklopne armije, ali se pokazalo nerealnim. Ustaše bi na putu do Daruvara naišle na nepremostive prepreke, a Podravina i Slavonija ne bi bile oteretene. Snage NOV-a bile su u to doba neusporedivo premoćnije. Na pomoć se ni od kuda nije moglo računati, jer su sve rezerve bili iscrpljene, a uz to još je i domobranstvo bilo u raspadu. Dakle, ako se i namjeravalo premostiti ustaše u Daruvar, brzo se od toga moralo odustati jer ne bi donijelo koristi.

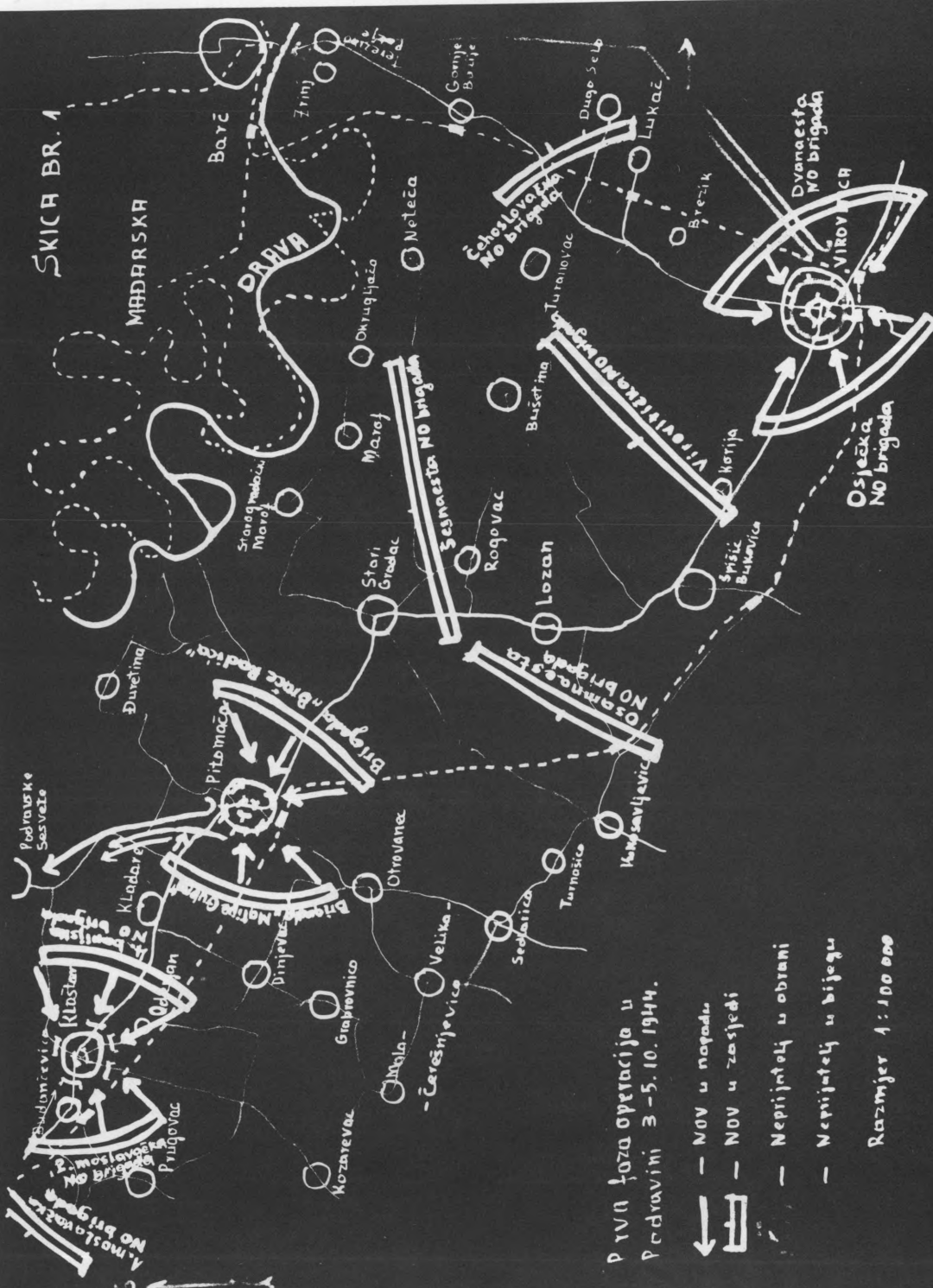
Kako bilo da bilo, podatak nije odvratio snage NOV-a od ofenzive u srednjoj Podravini. Ne može se reći ni da je utjecao na promjenu operativnih planova, odnosno redoslijeda napadanja na uporišta. No, moguće je da je imao stanovitog odraza kod odlučivanja o nastavku operacija u završnoj fazi, tj. umjesto planiranog napada na uporište u Bjelovaru, krenulo se na uporište u Koprivnici. O tome će kasnije biti riječi.

PRVA FAZA

NAPAD NA UPORIŠTE U VIROVITICI

Snage Šestog korpusa NOVJ započele su pritiskom na posadu u Virovatici još 25. rujna 1944. Najprije je Virovitička NO brigada pokušavala demonstrativnim napadima privoljeti kadete na predaju ili bijeg. Kad nije bilo rezultata, došle su joj u

ŠKICA BR. 1

Prva faza operacija u
 Podravini 3-5.10.1944.

— NOV u napadu
 - - - NOV u zasjedi
 ... Nepriznajet u obrani
 - - - Nepriznajet u bijegu

Razmjer 1:100.000

pomoć još dvije brigade Cetredesete divizije NOV (Šesnaesta i Osamnaesta). Od 1. do 3. listopada stegnuto je obruč oko uporišta i poručeno kadetima da otkazu poslušnost ustašama te polože oružje. Željelo se izbjeći krvoproliće. Ali opet bez rezultata. Čak je jedna bojna ustaša iz Pitomače probila 3. listopada blokadu i dopremila posadi osamdeset tisuća metaka. Time se stavilo do znanja da od predaje nema ništa. Odluka je pala. Kadete se mora svladati, ali tako da im ustaše ne mogu priteći u pomoć.

U zajedničkom operativnom štabu Šestog i Desetog korpusa NOVJ za tu varijantu imali su gotov plan (vidi skicu operacije br. 1). Dvema brigadama Dvanaeste divizije NOV (Dvanaestog i Osječkoj) naredili su da u zoru 4. listopada napadnu posadu. Jednu brigadu te divizije (Čehoslovačku) stavili su u rezervu. Trima brigadama Cetredesete divizije NOV naredeno je da postave barijeru prema Pitomači i Barču te ne dopuste dovođenje pojačanja. Istodobno snage Desetog korpusa NOVJ rasporedile su se na sjevernim ograncima Bilogore od Đurđevca do Pitomače, sa zadatkom da vrše bočni pritisak na ustaše ako pokušaju intervenirati u Virovitici. Točnije, da ih propuste do položaja Cetredesete divizije NOV kod Starog Graca i Lozana, a zatim da im zatvore odstupnicu između Pitomače i Kloštra Podravskog. Ako Peti ustaški stajaci djelatni zdrug odustane od intervencije, predviđeno je da Deseti korpus NOVJ napadne noću 4/5. listopada uporišta u Pitomači i Kloštru. Ova varijanta bila je vjerojatnija, jer se sumnjalo da će se ustaše dati namamiti u klopku kod Staroga Graca i Lozana.

Dvije brigade Dvanaeste divizije NOV svladale su 4. listopada od 3,30 do 12 sati kadete u Virovitici. Poginulo ih je oko 130 i zarobljeno 220. Ostatak od oko 450 pitomača, među kojima dosta ranjenih, probio se iz obruča i jednom kolonom produžio u smjeru Barča, a drugom u smjeru Donjeg Miholjca. Ondje ih je preuzela organizacija za prihvatanje bjegunaca i odvela u Osijek. U gradskom dvorcu u Virovitici, kako se i očekivalo, zaboravljeno se oko dvjesto ustaša. Nadali su se da će odoljeti napadima dok odnekud ne pristigne pomoć. Na predaju nisu pomišljali, niti se to od njih očekivalo. Brigade su oko dvorca stegle obruč i pokušale iznuditi trošenje zaliha municije. Ustaše su, međutim, štedjele zalihe pa se opsjeđanje produžilo do sljedećeg dana. U blizinu dovučeni su teški topovi, koji sudirektnim pogocima napravili više otvora u debelim zidovima. Kroz otvore zašli su bombashi i strelci te 5. listopada u 17 sati svladali ustaše. Svi su potučeni. Time je Virovitica bila oslobođena. Pomoć posadi niotkuda nije pristigla.

Zapljenjeno je šest brdskih i četiri protutenkovska topa, tri teška i šest lakih minobacača, dvanaest teških mitraljeza, sedamnaest puškomitraljeza, više od 350 pušaka, dosta šmajsera, pištolja, veće količine municije i druge opreme.

Brigade Dvanaeste divizije NOV imale su 36 mrtvih i 189 ranjenih vojnika.⁷

NAPAD NA UPORIŠTE U PITOMAČI

Prema podacima koje je prikupila obavještajna služba Desetog korpusa NOVJ, u Pitomači se 4. listopada nalazilo 800 do 1000 ustaša. Pretpostavljalo se da polovica pripada stajačkoj posadi (što je bilo točno), a ostatak da treba intervenirati u Virovitici ili pomoći obraniti uporište u Pitomači ako bude napadnuto. Obavještajna služba, a ni izviđači, vjerojatno nisu primijetili da se ustaška bojna, koja je 3. listopada prenijela u Viroviticu iz Pitomače osamdeset tisuća metaka, odmah vratila natrag i noću 3/4. listopada produžila u smjeru Đurđevca. Moguće je da su ustaše namjerno podmetnule podatke o većoj snazi posade u Pitomači da bi odvratili snage NOV-a od napada. U svakom slučaju, u štabu Desetog korpusa NOVJ računali su s osamsto do tisuću ustaša, a ne s polpa manje.

No, budući da preko dana (4. listopada) ustaše iz Pitomače nisu pokušavale intervenirati u Virovitici, niti su primijećeni pokreti između Kloštra i Pitomače, moglo se pretpostaviti: da su ustaše prozrele opasnost od zamke kod Staroga Graca i Lozana pa odustale od intervencije, da očekuju napad na uporište u Pitomači pa su pripremale zamku snagama NOV-a (o čemu su postojala iskustva) ili strahuju od napada pa su podmetnule netočan podatak (o čemu su, također, postojala iskustva). Sve u svemu, u štabu Desetog korpusa NOVJ bili su vrlo oprezni kad su slali snage u napad.

Najprije upućen je u nasilno izviđanje jedan bataljon Trideset druge divizije NOV prije ponoći 4/5. listopada, sa zadatkom da utvrdi raspored i približnu snagu ustaša. U bataljonu je bilo boraca, koji su u Pitomači imali rođake i znance pa se očekivalo da bi od njih mogli doznati nešto više. Doista, doznalo se za razmještaj i približan broj ustaša (oko 450, a možda i manje), o tome da očekuju napad kao i o tome da su već otpisali svoje kolege, koje su se zaborikadmirale u virovitičkom dvorcu. U Pitomači se na takav samoubilački zahvat nisu odlučili, jer ne postoji sličan dvorac.

Kad se bataljon vratio iz uporišta, naredeno je dvjema brigadama Trideset druge divizije NOV (»Braća Radić« i »Matija Gubec«) da u dva sata iza ponoći 4/5. listopada krenu u napad. Prije početka dana je artiljerijska priprema. Tučena su otporna gnijezda, koja je bataljon otkrio prilikom nasilnog izviđanja.

Glavni prodor izveo je drugi bataljon Brigade »Braća Radić« koji je probio obranu s južne strane i do sedam sati ujutro osvojio središte oko crkve. Time je dezorganizirao unutrašnju obranu. Treći bataljon Brigade »Braća Radić« napredovao je s jugoistočne strane i do sedam sati primakao se Dravskom ulicom blizu središta. Ustaše su ga pokušavale zaustaviti protunapadima, ali nisu uspjele. Morale su bježati u polja prema Podravskim Sesvetama. Drugi bataljon Brigade »Matija Gubec« napredovao je s jugozapadne strane u smjeru bunkera u Strosmajerovoj ulici. Ustaše su ga pustile blizu i pokušale protunapadom natjerati na drugi bunker, koji je kontrolirao zapadne prilaze središtu. Bataljon je pokušao zaobići taj bunker da bi se spojio s drugim bataljonom Brigade »Braća Radić« u središtu, ali nije uspio zbog brisanog međuprostora. Rasporedio se u zaklone s jugozapadne strane u polukružnom obliku i držao pod vatrom oba bunkera. Vidjevši da im je propala namjera, ustaše su odustale od daljnjih protunapada i spremile se za povlačenje iz Strosmajerove ulice. Ostali bataljoni Brigade »Matija Gubec« pokušali su sa zapadne i sjeverne strane zatvoriti izlaze u smjeru Podravskih Sesveta. Ustaše su to primijetile i u sedam sati počele napuštati preostala otporna gnijezda. Na poljima sjeverozapadno od središta formirali su kolonu i otišli u Podravske Sesvete. Bataljoni Brigade »Matija Gubec« pokušali su ih hvatiti, ali bez rezultata. Ustaše su brzo uzimale. U međuvremenu bataljoni Brigade »Braća Radić« pregledali su preostale ulice. Nisu našli skrivenih ustaša. U osam sati 5. listopada Pitomača je bila oslobođena.

Iz Podravskih Sesveta produžile su ustaše preko Draganaca i Ferdinandova u smjeru Đurđevca. Bataljoni Brigade »Matija Gubec« nisu išli u potjeru. Vratili su se u Pitomaču u 20 sati. U povratku, za svaki slučaj, porušili su mostove na kanalima da bi spriječili eventualni nalet motorizacije.

U borbi u Pitomači ustaše su imale više mrtvih i ranjenih.⁸ Zapljenjen je teški minobacač, laki mitraljez, tri puškomitraljeza, dvadeset pušaka, tri tisuće metaka i nešto druge opreme.

Objekti brigade imale su osam poginulih i trideset ranjenih.⁹

NAPAD NA UPORIŠTE U KLOŠTRU PODRAVSKOM

Za razliku od Pitomače, informativna služba Desetog korpusa NOVJ prikupila je točnije podatke o stanju posade u Kloštru. Uporište su branile dvije satnije Trideset sedme ustaške bojne, oko trista ustaša. Jedna satnija te bojne nalazila se do 1. listopada u Križevcima. Nije primijećeno da se vratila. Ako jeste, onda bi u uporištu moglo biti oko 450 ustaša. Štab korpusa odredio je da napad izvedu dvije brigade: sa zapadne strane Druga moslavačka, a s jugoistočne Četrta banjska.

Ustaše su očekivale napad pa su protunapadima iz Đurđevca, s jedne i Kloštra, s druge strane pokušale preduhitriti snage NOV-a i spriječiti njegovo izvođenje. Ako bi im pošlo za rukom da iz rajona Đurđevca i Kloštra odmahnu Sedmu banjsku i Trideset treću moslavačku diviziju NOV, onda bi postojala mogućnost da se pomogne i posadi u Pitomači. Ako bi i ondje rezultati bili povoljni, moglo se pomišljati i na intervenciju u Virovitici. S tim su u štabu oba korpusa računali, ali se pokazalo da su ustaše bile preslabe za takav pothvat. Ipak, pokazale su volju da učine koliko najviše mogu. Od jutra 4. listopada počele su napadati

položaje Prve i Druge moslavačke NO brigade kod Kalinovca, Sesveta i Draganaca. U napadima sudjelovala je i motorizacija brzog sklopa PTS iz Novigrada.

Brigade su odbile tri napada i nisu dopustile spajanje posadama iz Đurđevca i Kloštra. Jedna ustaška satnija zaobišla je u širokom luku zasjedu Druge moslavačke NO brigade i u dvanaest sati napala zaleđe na cesti između Đurđevca i Kloštra (kod šeme Velika sječa), s namjerom da otvori prolaz motorizaciji. Zamalo je i uspjela, jer su se bataljoni Prve moslavačke NO brigade, koji su kontrolirali cestu, počeli povlačiti na jug. Štab Trideset treće divizije je NOV brzo je reagirao i uveo u borbu rezervni bataljon Treće moslavačke NO brigade, koji je protjerao ustašku satniju i zatvorio cestu. Nakon toga ustaše su odustale od dovođenja pomoći u Kloštar i Pitomaču.¹⁰ Posadama je poručeno da se pokušaju braniti, a ako ne uspiju, da se probiju u Đurđevac. Tek iz toga moglo su se brigade pregrupirati i krenuti u napad na uporište u Kloštru.

Prva moslavačka NO brigada postavila je zasjedu kod Kalinovca od puta u Breziku preko ceste do pruge istočno od željezničke stanice u Kalinovcu. Zatvorila je prilaze koji vode od Đurđevca u smjeru Sesveta i Kloštra. Treća banijska NO brigada postavila je zasjedu kod Kladara od puta kod Sesveta preko ceste i pruge za Grabrovnicu. Zatvorila je putove koji vode od Kloštra u smjeru Sesveta i Pitomače. Time je spriječeno dovođenje pojačanja iz Đurđevca i međusobno ispomaganje ili spajanje posada iz Kloštra i Pitomače. Brigade koje su određene za napad, krenule su na zadatak 4. listopada u 21 sat.

Napadu je prethodila artiljerijska priprema. Tučena su otporna gnijezda o kojima su prikupljeni podaci. Nakon toga brigade su stegle obruč oko uporišta i počele likvidirati otporna gnijezda. Naišle su na izuzetno žestok otpor i morale uložiti maksimalne napore da bi postigle cilj. Ustaše su shvatile da ne mogu nikamo pobjeći pa su se odlučile na borbu do posljednjeg. Budući da su brigade izolirale pojedina otporna gnijezda, nisu postojali uvjeti za grupiranje i zajedničko pobijanje iz okruženja. To je stvorilo šansu da se posada u cjelini likvidira. No, s druge strane, to je tražilo maksimalan oprez, jer se moglo pretpostaviti da će se ustaše poslužiti svim sredstvima da bi brigadama zadale što veće gubitke. Koristili su svaku priliku.

U dvanaest sati 5. listopada sva su gnijezda likvidirana i uporište osvojeno, osim mlina u kojem se zaborikadralo oko šezdeset preostalih ustaša. Odlučili su se na drsku varku. Istakli su bijelu zastavu u znak predaje, a kad su se borci Druge moslavačke NO brigade približili mlinu, otvorili su vatru i nanijeli im osjetne gubitke. Štab Trideset treće divizije NOV nije imao drugog izbora nego da odobri palenje mlina. Ustaše su morale biti kažnjene. Brigada je pokrila automatskim oružjem sve otvore i zapalila zgradu. Ustaše su izgorjele. U 18 sati Kloštar je bio oslobođen.

Time se svršila prva faza zajedničkih operacija Šestog i Desetog korpusa NOVJ. Svladane su ili protjerane posade u sva tri napadnuta uporišta. Posada u Kloštru imala je 230 mrtvih i 14 zarobljenih. Slijedećeg dana Druga moslavačka NO brigada pohvatila je još 25 ustaša, koji su se posakrivali u kućama. Vjeruje se da je u Kloštru ostalo još sklonjenih ustaša. Oni su narednih dana krišom prešli u Prekodravlje.

Zaplijenjeno je sedam tanketa, tri kamiona, tri trokolice, motocikl, tri teška minobacača, dvanaest teških mitraljeza, devet puškomitraljeza, 149 pušaka, 32 000 metaka, petnaest tovarnih konja sa samarima i dosta druge opreme.

Četvrta banijska NO brigada imala je četvoricu poginulih i dvadeset pet ranjenih, a Druga moslavačka dvadeset dva mrtva i pedeset tri ranjena.¹¹

DRUGA FAZA

U razdoblju od 5. do 11. listopada snage NOV-a pripremile su se za drugu fazu operacija u srednjoj Podravini. Kako je rečeno, trebalo je likvidirati uporišta u Đurđevcu, Virju i Novigradu. Na protivnoj strani znali su za pripreme pa su ih protunapadima ometali s namjerom da spriječe ili odgode početak napada. Ne može se reći da su protunapadi ostali nezapaženi. Naprotiv, odgodili su za dan ili dva početak druge faze. Točnije, da ih nije bilo, napadi su mogli početi za dan ili dva poslije svršetka prve faze.

BORBA KOD BUDROVCA I BUDANČEVICE

Ujutro 8. listopada 1944. ustaška posada iz Đurđevca krenula je u smjeru Mičetinca, Čepelovca i Budrovca. Željelo se pod zaštitom magle iznenaditi snage NOV-a i zadati što veće gubitke. Iz Mičetinca i Čepelovca povukle su se straže Trideset treće divizije NOV, a u Budrovcu ustaše su domalo iznenadile Treću moslavačku NO brigadu. Zapravo, predstraže nisu pravodobno otkrile prikradanje ustaša (zbog guste magle) pa bataljoni u zasjedama nisu bili pripravljeni za otpor. U stvari, nije se ni očekivalo da će doći do borbe. Ipak, brzo su se snašli i pružili otpor. No, ustaše su koristile početnu prednost i pokušale izvojevati pobjedu. Nisu uspjele. U osamnaest sati morale su odustati i otići u Đurđevac.

U podne 8. listopada druga ustaška kolona iz Đurđevca, koju je sačinjavala bojna PTS-a, uz pratnju pet tanketa, napala je zasjedu Druge moslavačke NO brigade na cesti ispred Budančevice. Namjeravala je prodrijeti u Kloštar i protjerati snage NOV-a. Štab Trideset treće divizije NOV uveo je u borbu jedan bataljon Prve moslavačke NO brigade, koji je sa sjevernih obronaka Bilogore namjeravao presjeći ustašama odstupnicu. Da bi to izbjegle ustaše su odustale od napada na Drugu brigadu i vratile se u Đurđevac. Borba se svršila u 21 sat.

U borbi kod Budrovca ustaše su imale pet mrtvih i 26 ranjenih.¹²

Treća moslavačka NO brigada imala je dvanaest poginulih, četvoricu ranjenih i dvadeset nestalih. Izgubljena su dva puškomitraljeza, 24 puške, pet jahačih i jedan tovarni konj.¹³

U borbi kod Budančevice ustaše su imale više mrtvih i ranjenih. Izgubile su i nešto oružja.¹⁴

Moslavačke brigade su imale nekoliko ranjenih.¹⁵

BORBA KOD FERDINANDOVCA I LEPE GREDE

Do 10. listopada stigle su u okolicu Đurđevca snage Šestog korpusa NOVJ. Istovremeno snage Desetog korpusa premjestile su se u okolicu Virja, Novigrada i Hlebina. Jača osiguranja postavljena su prema Koprivnici i Bjelovaru. Odande se očekivala intervencija. Pogranično područje uz Dravu kontrolirao je Podravski NOP odred. Odande je, također, moglo doći do intervencije, ali ne snagama iz Prekodravlja, jer ih nije bilo, nego zaobilazno iz Koprivnice. Ali za to je postojala mala vjerojatnost. Međutim, štabovi obaju korpusa željeli su da što manje ustaša pobjegne u Prekodravlje kad počne izvođenje druge faze. Zbog toga su u Ferdinandovcu i Molve upućene dvije brigade Cetredesete divizije NOV (Osamnaesta i Virovitička), sa zadatkom da zatvore putove koji od Đurđevca i Virja vode u Prekodravlje. U Delove je pak upućena Četvrta brigada Sedme banijske divizije NOV, sa zadatkom da zatvori izlaz iz Novigrada.

Ustaška posada iz Đurđevca, uz pomoć osam tenkova (dva tenka od 12 i šest tanketa od 3 do 5 tona), napala je ujutro 11. listopada Virovitičku NO brigadu, koja je postavila kružnu zasjedu oko Ferdinandovca. Željelo se brigadu raspršiti i osigurati slobodne prolaze do Drave. U borbi do podne uništena su dva i oštećen jedan tenk. Potučene su posade dvaju tenkova i još desetak ustaša pješaka. Više ih je ranjeno. Zaplijenjen je brzometni top sa 160 granata, tri teška mitraljeza s 5 000 metaka i deset pušaka. Ustaše su protjerane u Đurđevac.

Brigada je imala jednog poginulog i četvoricu ranjenih.

Poslijepodne jedna ustaška satnija od Severovaca napala je Podravski NOP odred kod zaselka Karaša u Novom Virju. Probila je zasjedu i napala četvrti bataljon Virovitičke NO brigade kod Lepe Grede. Bataljon je izveo protunapad i do mraka protjerao ustaše natrag. Sedmoricu je ubio i više ranio. Potučeno je i nekoliko pripadnika Bijelegarde (ustaške milicije), koji su pomagali satniji. Zaplijenjeno je dvanaest pušaka i nešto druge opreme. Bataljon je imao dvojicu mrtvih i četvoricu ranjenih. Među mrtvima bio je zamjenik komesara bataljona Kazimir Murat Jazavac iz Lozana¹⁶

BORBA KOD GORNJIH MOSTI

Od 7. listopada jedinice Trideset druge divizije NOV držale su zasjedu u Gornjim Zdjelicama, Poljančanima i Jabučati, sa zadatkom da zatvore cestu, koja od Bjelovara vodi preko Kapelje i Poljančana u Novigrad te put, koji od Rakitnice vodi preko Jabučate i Miholjanca u Virje. Željelo se spriječiti eventualno dovođenje pojačanja u Novigrad i Virje iz Bjelovara. Međutim,

doznalo se da posada iz Bjelovara ne namjerava intervenirati u Podravini jer ima vlastitih briga pa je divizija ujutro 10. listopada premjestila brigade u zasljeđe prema uporištima u Podravini. Brigada »Braća Radić« zaposjela je položaje kod Gornjih Mosti, sa zadatkom da zatvori putove, koji od Koprivnice i Novigrada vode u Bilogoru, a Brigada »Matija Gubec« kod Donjih Mosti, sa zadatkom da zatvori putove od Virja i Đurđevca. Obje brigade imale su i dalje preventivni zadatak da istim putovima spriječe dovođenje pojačanja u Podravnu iz Bjelovara.

Posada iz Koprivnice primijetila je premještanje brigada pa je u dvanaest sati 10. listopada uputila dvije satnije ustaše da pokušaju protjerati Brigadu »Braća Radić« iz Gornjih Mosti. Ako uspiju, da produže do Donjih Mosti. Satnije su se kretale preko Gornje Velike i Borovljana. Izviđači su ih opazili i javili trećem i četvrtom bataljonu da budu pripravnici. Kad su se satnije primakle, bataljoni su ih dočekali snažnom vatrom i protunapadima natjerali u bijeg. Borba se brzo svršila. Ustaše su imale nekolicinu izbačenih iz stroja. Bataljoni nisu imali gubitaka.¹⁷

RASPORED SNAGA NOV-a

Poslije neuspjeha kod Ferdinandovca i Lepe Grede ustaše su se povukle u Đurđevac. Tenkovi brzog sklopa PTS produžili su u Novigrad. Sa sigurnošću se očekivao napad pa je posadama naredeno da se pripreme za obranu. Nije im obećana nikakva pomoć jer se znalo da su u svim smjerovima postavljena jaka osiguranja. Posada u Koprivnici, poslije sukoba kod Gornjih Mosti, također se pripremala za obranu.

Stab Desetog korpusa NOVJ rasporedio je jedinice u zasljeđe:

- Treću banijsku NO brigadu kod Hlebina, sa zadatkom da najprije likvidira vod domaće Bijele garde (ustaške milicije) od četrdeset članova i potom zatvori putove, koji zaobilazno vode od Đurđevca, Virja i Novigrada u smjeru prema Koprivnici. Istim putovima da spriječi intervenciju iz Koprivnice u napadnutim uporištima;

- Četvrtu banijsku NO brigadu u Delovima, sa zadatkom da zatvori izlaze iz Novigrada u smjeru Hlebina i Bregi te da drži spoj sa Četvrtom brigadom na sjeveru i Trideset drugom divizionu na zapadu;

- Brigadu »Braća Radić« od šume Staro Selo kod Jeduševara uz put preko pruge (kota 131) i ceste kod Donjeg Vlaislava do križanja u Gornjem Vlaislavu, sa zadatkom da zatvori glavne komunikacije između Koprivnice i Novigrada te drži spoj sa Četvrtom banijskom brigadom kod Delova;

- Dva bataljona Brigade »Matija Gubec« zaposjela su Jag-njedovac i kotu 307, zapadno od Vlaislava, sa zadatkom da zatvore zaobilazne putove, koji vode iz Koprivnice bilogorskim obroncima u smjeru Novigrada. Istovremeno da vrše bočni pritisak na ustaše ako krenu glavnom cestom u Novigrad. Jedan bataljon bio je u divizijskoj rezervi.

Za napad na uporište u Novigradu određena je Prva, a u Virju Treća moslavačka NO brigada, dok je Druga držana u korpusnoj rezervi blizu Novigrada i Virja. (Vidi skicu operacija br. 2).

Stab Sestog korpusa NOVJ rasporedio je jedinice u zasljeđe:

- Virovitičku NO brigadu (pod čije je privremeno operativno zapovjedništvo stavljen Podravski NOP Odred) u Molvama, sa zadatkom da zatvori putove koji vode u Prekodravlje iz Đurđevca i Virja, ili obratno, da odande spriječi eventualno dovođenje pojačanja;

- Osamnaestu NO brigadu na kanalu Hotovi od ušća u potok Čivičevac preko pruge i ceste do puta između Virja i Semovaca (kod kote 141), sa zadatkom da spriječi spajanje ili međusobno ispomaganje posada u Đurđevcu i Virju. Na sjeveru da drži spoj s Virovitičkom NO brigadom kod Volarskog brijega (južno od Molvi), a s rezervom da pomogne Trećoj moslavačkoj NO brigadi u Virju, ako zatreba;

- Čehoslovačku NO brigadu na cesti kod Rakitnice, sa zadatkom da spriječi eventualno dovođenje pojačanja u Đurđevac i Virje iz Bjelovara.

Za napad na uporište u Đurđevcu određene su Dvanaesta i Osječka NO brigada. (Vidi skicu operacije br. 2)

NAPAD NA UPORIŠTE U ĐURĐEVCU

Stab Šestog korpusa NOVJ odredio je da se napad izvede 11. listopada u 22 sata. Osječka NO brigada napadala je s tri bataljona, sa zapadne i južne strane. Jedan bataljon držala je u rezervi. Dvanaesta NO brigada napadala je s tri bataljona, sa sjeverne i istočne strane. Jedan bataljon držala je u rezervi. Osječkoj NO brigadi pomagalo je pet topova i pet teških minobacača, a Dvanaestoj tri topa i pet minobacača. Zbog porušenih mostova na kanalima između Kalinovca i Đurđevca, bataljoni Dvanaeste NO brigade imali su teškoće u prelazanju i dovlačenju teškog oružja pa su kasnili s napadom devedeset minuta. To je išlo na ruku posadi jer se lakše mogla pripremiti za bijeg.

Nakon izvedene artiljerijske pripreme, bataljoni Osječke NO brigade krenuli su u napad. Dva su napredovala od križanja (Bjelovar – Koprivnica), sa svake strane uz glavnu ulicu prema središtu, a jedan od željezničke stanice preko glavne ceste, također, prema središtu. Jaka artiljerijska priprema i energičan pritisak naveli su posadu na zaključak da se neće moći obraniti. Zbog toga je odmah uputila dio snaga preko potoka Čivičevca u Đurđevačke Pijeske (kota 132), sa zadatkom da postave zasljeđe prema bataljonima Dvanaeste NO brigade i organiziraju prihvatno mjesto za glavninu ako se bude morala povući. Bataljoni Dvanaeste NO brigade još nisu prešli potok Čivičevac od Kalinovca pa su se ustaše mogle nesmetano prikupljati u jeliku kod kote 132.

Kad su se bataljoni primakli poljima između Čivičevca i glavne ceste u jugoistočnom dijelu uporišta, posada ih je opazila i ubrzala povlačenje iz središta. Prvi bataljon napredovao je uz južnu obalu potoka i pokušao presjeći prijelaz preko mosta kod igrališta, ali nije uspio. Pod pritiskom iz središta morao se odmaknuti od mosta. Do zore prešli su most zaštitni dijelovi i otišli u jelik. Ondje se namjeravalo pripremiti bataljonima zamku, ako krenu u potjeru. Ako zamka bude uspješna, ustaše su se nadale da bi protunapadom mogle vratiti uporište. Na takvu mogućnost ukazano je bataljonima prije početka napada. Zbog toga moralo se oprezno napredovati. Tek kad se razdanilo, po jedan bataljon iz svake brigade krenuo je preko potoka Čivičevca u Đurđevačke Pijeske. Oprezno su pretražili ulice u sjeveroistočnom dijelu i ustanovili da su se ustaše sklonile u jeliku. Zaposjele su putove u smjeru Grkina i Molvi.

Razumije se, nešto zbog opreza, a nešto zbog neprospavane noći, bataljonima se nije dalo srljati na zasjedu pa su postavili kružno osiguranje da bi spriječili eventualni povratak ustaša u uporište. Oko deset sati 12. listopada grad je bio oslobođen. S odbjeglih posadom prekinut je vatreni dozir.

U borbama ustaše su imale osjetne gubitke u ljudstvu, oružju i opremi.¹⁸

Osječka NO brigada imala je dvanaest mrtvih i 68 ranjenih. O gubicima Dvanaeste NO brigade (ako ih je imala) nisu nađeni podaci.¹⁹

NAPAD NA UPORIŠTE U VIRJU

Pored oko stotinu članova domaće ustaške milicije, primljeni su podaci od ilegalaca da se u Virju nalaze ostaci prve ustaške bojne, koji su pobjegli iz Pitomače. Nije se mogao utvrditi njihov broj. Za svaki slučaj Treća moslavačka NO brigada pripremala se kao da je u pitanju cijela bojna. Pomogla joj je artiljerija Četrdesete divizije NOV, a u pripremi su stajale i rezerve Osamnaeste NO brigade. Određeno je da napad počne 11. listopada u 23 sata.

Računajući na poljuljani moral ostatka ustaške bojne i nisku borbenu vrijednost ustaške milicije, brigada je namjeravala opkoliti uporište i likvidirati cjelokupnu posadu. Ova je to po svoj prilici naslutila pa se pravodobno pripremila za bijeg. Već u 22 sata (čim je počela borba u Đurđevcu) posada se povukla iz središta i otišla u sjeverni dio kod pruge i kanala Zdela. Odande je slušala grmljavinu topova u Đurđevcu. Kad je artiljerija Četrdesete divizije NOV ispalila nekoliko hitaca u njenom smjeru, odmakla se od pruge i sklonila u koritu kanala. Ondje je čekala do zore da bi prema razvoju situacije odedila smjer povlačenja. S posadom u Đurđevcu imala je ugovorene znakove raketama za probijanje preko Molvi.

Bataljoni Treće moslavačke NO brigade ušli su u 23 sata u uporište i do 24 sata pretražili ulice. Od mještana doznali su da je posada umakla u polja između Virja i Molvi. Nije bilo uputno

SKICA BR. 2

Druga faza operacija u
 Podravini 11/12. 10. 1944.

- ← NDV u napadu
- ← NDV u obrambenoj zasjedi
- ← Neprijatelj u obrani
- ← Neprijatelj u bijegu

Razmjer 1 : 100 000

ići noću u potjeru ravnim poljem pa je brigada organizirala krugu osiguranje da bi spriječila eventualni povratak posade. U Virju je uhvaćeno oko pedeset milicionara.²⁰

NAPAD NA UPORIŠTE U NOVIGRADU PODRAVSKOM

Ustaška posada u Novigradu očekivala je napad pa je oko uporišta isturila izviđače, koji su trebali otkriti nastupne smjere. Prva moslavačka NO brigada napadala je iz tri smjera. Drugi bataljon s južne strane cestom od Javorovca, prvi s istoka cestom od Virja i treći sa sjevera cestom od Delova. Počelo se 11. listopada u 23 sata. Jurišu je prethodila artiljerijska priprema iz četiri topa od 75 mm, ali s nezapaženim učinkom.

Ustaški izviđači otkrili su primicanje drugog bataljona s južne strane i dojavili vanjskoj obrani. Ova je dočekala bataljon ubitačnom vatrom i natjerala na uzmicanje. Zbog gubitaka nije bio sposoban za daljnju borbu pa ga je iz rezerve zamijenio prvi bataljon Druge moslavačke NO brigade. Ovaj je bio oprezniji i kad je otkrio otporna gnijezda na vanjskoj obrani, počeo ih je sistematski likvidirati. U međuvremenu je prvi bataljon Prve brigade od Virja probio vanjsku obranu i istjerao ustaše iz nekoliko otpornih gnijezda. Iz središta izvedeno je više protunapada, ali se bataljon nije dao vratiti. Naprotiv, sve se više primicao središtu.

Sa sjeverne strane od Delova treći je bataljon stigao do željezničke stanice, ali se nije usudio produžiti u smjeru središta. Plašio se da mu ustaše ne namjeste zamku. Pokušao je lijevim krilom uspostaviti vezu s prvim bataljonom, ali je ovaj bio zauzet borbom pa mu ni to nije uspjelo. Bez odobrenja povukao se u polje. Iz štaba brigade brzo su reagirali i naredili bataljonu da se vrati na željezničku stanicu, što je učinjeno. Tada se već razdanilo.

No, kolebljivo držanje trećeg bataljona nije se time svršilo. Ostala dva bataljona do svanuća dobro su izmasirala posadu i prodrli u središte. Ustaše su bile prisiljene na bijeg. Organizirale su dobre zaštitnice na začelju, a prednjim redovima udarile na treći bataljon. Odlučile su se probijati preko Delova i Hlebina za Koprivnicu, jer im je odande javljenoda su u susret krenule interventne snage. Treći je bataljon, nešto zbog straha a nešto zbog oštrog udara, opet napustio željezničku stanicu i počeo se povlačiti u Delove. Propustio je o tome obavijestiti Četvrtu banijsku NO brigadu, koja je, misleći da se radi o ustašama, otvorila na nj žestoku vatru i nanijela nepotrebnog gubitke. Ustašama je to koristilo jer su doznali gdje ih očekuje zasjeda. Kad se bataljon izmakao između dviju vatri, ustaše su se mogle sučeliti s Banijcima kod Delova.

U međuvremenu su ostala dva bataljona pregledala ulice i stigla do željezničke stanice. U dvanaest sati 12. listopada Novigrad je bio oslobođen.

Ustaše su imale gubitaka u ljudstvu, oružju i opremi, ali o tome nisu nađeni podaci.

Prva moslavačka NO brigada i prvi bataljon Druge brigade imali su 33 mrtva i 133 ranjena.²¹

LIKVIDIRANJE BIJELE GARDE U HLEBINAMA

Bijela garda (ustaška milicija) u Hlebinama nastala je u jesen 1943, ali njena djelatnost nije bila zapažena. Kad su jedinice NOV-a oslobodile Koprivnicu i okolice (7. studenog 1943) potpuno se pritažila. Aktivirala se poslije ponovne okupacije Koprivnice i okolice od strane Petog ustaškog stajaćeg djelatnog zbriga (9. veljače 1944). Ustaše su je opskrбиле oružjem i municijom jer im je pomagala u gušenju NOP-a u Hlebinama i okolicama. Imala je oko dvadeset članova, mještana.

Prvi bataljon Bjelovarskog NOP odreda pokušao je 28. ožujka 1944. pohvatati članove i predati ih vojnom sudu. Uхватио je petoricu, među kojima i vođu skupine. Prilikom hvatanja pružili su otpor, ubili dvojicu i ranili jednog partizana. Zbog toga ih je vojni sud osudio na smrt. Slijedećih dana imenovan je novi vođa, a skupini se pridružilo nekoliko isluženih ustaša iz Hlebina i okolice. Dobiveno je i novo oružje, među kojim i dva puškomitraljeza. Računalo se da je skupina porasla na 35 članova.

Prvi bataljon pokušao ih je ponovno pohvatati 2. travnja 1944, ali nije uspio jer su se zaborikadiralі na prvom katu osnovne škole. Bataljon je prodro u prizemlje i oslobodio iz zaroblje-

ništva jednog partizana, kojeg su milicionari držali u zatvoru. Na kat se nije moglo prodrjeti, a za palenje škole nije dobiveno odobrenje. Moralo se odustati.

Desetak dana kasnije milicionari su išli u Delove hapšiti suradnike NOP-a. Prvi bataljon ih je opkolio i četvoricu ubio, a trinaesticu uhvatio. Zaplijenjen je puškomitraljez, tri šmajsera i trinaest pušaka. Uhapšeni su predani vojnom sudu Komande bjelovarskog područja u Javorovcu, koji ih je, zbog počinjenih zločina, osudio na smrt.²²

Ni poslije ovih gubitaka skupina milicionara u Hlebinama nije odustala od aktivnosti. Ponovno je ojačala na oko četrdeset članova i od ustaša dobila oružje. Zbog toga je, na zahtjev Kotarskog komiteta KPH Koprivnica, štab Desetog korpusa NOVJ naredio Trećoj banijskoj NO brigadi da ih likvidira noću 11/12. listopada 1944. Brigada je ondje trebala postaviti zasjedu prema Koprivnici u vezi s napadom na uporište u Novigradu. Razumije se, zasjeda ne bi mogla obaviti zadatak, ako bi joj zaleđe bilo ugroženo pa je i to bio razlog za likvidaciju. Brigada ih je opkolila 11. listopada u 23 sata i pozvala na predaju, ali su oni to odbili, očekujući pomoć iz Koprivnice, koju im je obećalo ustaško zapovjedništvo. Zaborikadiralі su se ponovno u osnovnoj školi i pružili otpor. Da se ne bi dangubilo i izlagalo vojsku mogućim gubicima, štab brigade naredio je da se škola zapali. U požaru su izgorjeli svi milicionari i oružje. Zalihe municije i bombi su eksplozirale.

Time je konačno likvidirana jedna od najagilnijih skupina Bijele garde na koprivničkom kotaru, a možda i u Podravini.²³

BORBA U MOLVAMA

Ujutro 12. listopada stigla je u Molve iz Ferdinandovca Virovitička NO brigada. U prolazu kroz Novo Virje i Medvedičku te u Molvama, uz asistenciju Podravske NOP odreda, uhvatila je trideset tri muškarca osumnjičena da su pripadala ustaškoj miliciji. Predani su vojnom sudu. Brigada je oko Molvi napravila kružnu zasjedu s namjerom da pokuša spriječiti bijeg posadama iz Đurđevca i Virja u Prekodravlje.

Posada iz Virja, koja se skrivala u poljima između Virja i Molvi, kad je dobila ugovoreni znak od đurđevačke posade iz Jelika, krenula je u podne zaklonom uz nasip s lijeve strane ceste prema Molvama. Kod današnjeg naftnog terminala u jugozapadnom dijelu Molvi naišla je na zasjedu prvog i trećeg bataljona Virovitičke NO brigade te bila potisnuta prema potoku Komarnici, u čijem je koritu našla spas. Kad se stišala pucnjava, pregazila je potok i produžila livadama od kanala Bistre. Milicionari iz Virja znali su za brvi i preveli skupinu u polja između Hlebina i Gabajeve Grede. Od Hlebina pripućala je na njih Treća banijska NO brigada i nanijela im gubitke. Ostaci su produžili preko Gabajeve Grede i Drave (skelom koju Podravski NOP odred nije uništio) u Golu. Odande su zaobilaznim putem nastavili u smjeru Koprivnice.

Ostaci posade iz Đurđevca (oko tristo ustaša) krenuli su iz Jelika od Đurđevačkih Pijesaka poljskim putem uz sjevernu obalu Čivičevca u smjeru južnih dijelova Molvi. U 12,30 sati naišli su na zasjedu prvog bataljona Virovitičke NO brigade poviše Volarskog brijega. U nemogućnosti da se probiju preko zasjede, skrenuli su desno i provukli se preko Jasenovackog berača u istočni dio Molvi. Odande su protjerali brigadnog prištapske dijelove. Stradalo je nekoliko boraca. Prvi bataljon podigao se sa zasjede u južnom dijelu i krenuo u potjeru u istočnom dijelu. Ustaše su pobjegle u sjeverni dio na kotu 123, kod današnje lovačke kuće. Potjera se nastavila pa su ustaše morale i odande bježati. Nije im se dalo preko Molvarskih Ledina i skele za Repaš (jer ih je tu čekao četvrti bataljon, a skela je bila uništena) pa su se spustili preko šipražja i livada u smjeru mostova na Komarnici i Bistri kod sjeverozapadnog dijela Molvi. Jurišem prešli su preko zasjede dviju četa trećeg bataljona i otišli u smjeru Gabajeve Grede, a odande produžili preko Drave u Koprivnicu. Borba se svršila 12. listopada u šesnaest sati.

Ustaše su imale oko trideset mrtvih i više ranjenih. Zaplijenjena su dva motocikla s prikolicama, cijev teškog minobacača, tri laka mitraljeza (šarca), šmajser, 33 puške, 6 000 metaka, petnaest šatorskih krila, dvadeset naprtnjača i dosta sitne opreme.

Brigada je imala dvanaest mrtvih, sedam radjenih i pet nestalih. Izgubljeno je pet pušaka²⁴

BORBA U DELOVIMA I HLEBINAMA

Dvije banijske brigade (Treća u Hlebinama i Četvrta u Delovima) trebale su spriječiti dovođenje pojačanja iz Koprivnice i istovremeno pokušati spriječiti bijeg posade iz Novigrada u Koprivnicu. Oko dvanaest sati 12. listopada probila se posada iz Novigrada i napala zasjedu u Delovima. U isto vrijeme krenula joj je u susret jedna ustaška bojna iz Koprivnice te cestom preko Peteranca i Sigeca napala zasjedu u Hlebinama. Naišla je na upornu obranu i morala odustati pa se brzi sklop PTS-a morao probijati bez pomoći. Uz gubitke potisnuo je zasjedu Četvrte brigade iz Delova pa se ona premjestila u južni dio Hlebina.

U produženju sklop je pokušao prodrijeti u Hlebine, ali je pri tome doživio masakr. Stradalo je oko 150 i uhvaćeno dvadeset ustaša. Ostali su se razbježali po njivama ili sakrili u Delovima.²⁵ Zaplijenjena su četiri tenka, dvanaest kamiona, tri automobila, šezdeset motocikla s prikolicama, tri protutenkovska topa od 50 mm s 300 granata, četiri teška minobacača s 500 granata, jedanaest lakih mitraljeza, devet puškomitraljeza, veći broj pušaka, dosta metaka i ostale opreme.

Obje brigade imale su trojicu mrtvih i osmoricu ranjenih.²⁶ Dok su vođene borbe kod Delova i Hlebina, ojačani izviđački odjel iz Koprivnice došao je do Vlaislava da bi ispitao postoji li mogućnost prolaza glavnom cestom u smjeru Novigrada. Ako postoji, javilo bi se brzom sklopu da odustane od proboja preko Hlebina i vrati se u smjeru glavne ceste kod Bregi. Međutim, odjel je naišao na zasjedu dvaju bataljona Brigade »Braća Radić« i ustanovio da prolaz nije slobodan. Poslije kraće pucnjave vratio se natrag. Vjeruje se da je imao nekoliko izbačenih iz stroja. Bataljoni nisu imali gubitaka.²⁷

Time su se svrsile operacije druge faze u srednjoj Podravini. Bile su uspješne. Ostvareni su svi planirani zadaci. Granica slobodnog teritorija pomakla se od donje do gornje Podravine. Sve su protivničke posade pretrpjele osjetne gubitke u ljudstvu, oružju i opremi. Neke su gotovo u cjelini likvidirane. Smatralo se da je Peti ustaški stajajući zdug ostao bez trećine snage.²⁸

ZAVRŠNA FAZA

Naprijed je navedeno da je u završnoj fazi zajedničkih operacija dvaju korpusa planirano likvidiranje uporišta u Bjelovaru. Međutim, na zajedničkom sastanku štabova korpusa navečer 12. listopada, kojem je prisustvovao i načelnik Glavnog štaba NOV i POH, odlučeno je da se najprije pokuša likvidirati uporište u Koprivnici. Rezultati dotadašnjih operacija opravdano su ulijevali nadu u uspjeh. Rijetko bi koja vojska odustala od pokušaja da dokrajči već djelomično potučenog protivnika. Ako bi se u tome uspjelo, šanse u Bjelovaru bile bi neusporedivo veće. Ako bi se i ondje uspjelo, onda ni u Križevcima ne bi bilo nepremostivih prepreka. Poslije toga bio bi otvoren put za Zagreb. To bi u jeku zahuktale beogradske operacije (započete 10. listopada 1944), u kojoj su Nijemci trpjeli teške poraze, dovele njemačke i kvivslinske snage na Balkanu u izuzetno nepovoljnu situaciju. Možda čak i do potpunog raspada.

Na takvu mogućnost pedantni stratezi u operativnom odjelu njemačke Komande grupe armija »F« u Beogradu računali su još u rujnu 1944, prilikom ispada Rumunjske i Bugarske iz sila osovine. Poduzeli su mjere za slučaj ispada NDH iz osovine. Na ugovoreni znak Edelweiss (runolist) njemačke policijske i regularne snage trebale su preuzeti civilnu i vojnu vlast na cijelom teritoriju. Sve javne ustanove i poduzeća staviti pod okupacionu upravu, a lojalne vojne snage uključiti u njemačke oružane formacije. Međutim, vlada NDH izrazila je lojalnost fireru u obećala provesti reorganizaciju svoje vojske, s tim da se dokine domobranstvo, a formiraju mješovite ustaško-domobranske divizije, u kojima će starješinski kadar sačinjavati provjereni i odani oficiri i podoficiri. Nijemci su se s tim suglasili i odobrili formiranje mješovitih divizija.²⁹ Točnije, tražili su da se to što prije obavi.

Na neposrednu opasnost u Koprivnici, na inzistiranje Nijemaca, poglavnik je odobrio da se onamo upute u intervenciju posljednje rezerve, koje je sačinjavala jedna pukovnija njegove tjelesne garde (iz sastava PTS-a – Poglavnikovog tjelesnog zdu-

ga – divizije). Ustaškoj posadi poručeno je da odolijeva dok ne stigne pojačanje. Dotad pomagat će joj preostalo zrakoplovstvo. Posada je obećala da će se boriti do posljednjeg, ali uporište neće napustiti. Zapovjedništvo se pobrinulo da se u Koprivnici, dok su vođene borbe u ostalim uporištima, izgradi najsuvremeniji sistem obrane, u više krugova i nivoa te da se u žicu s vanjske strane uvede čak i električna struja. Dvije najborbenije bojne Petog zdruha činile su okosnicu obrane, a pomagali su im i ostaci pobjeglih posada iz likvidiranih uporišta, u svemu (računajući stožerne i pozadinske dijelove) možda oko 2 000 do 2 500 ustaša.

Razumije se, u štabovima Šestog i Desetog korpusa NOV nisu mogli znati za sve pojedinosti u uporištu niti za brige, koje su morile njemačka i ustaška zapovjedništva u Zagrebu i drugdje. Njihova je glavna preokupacija bila da dotuku najopasnijeg protivnika u sjevernoj Hrvatskoj i stvore uvjete za lakše likvidiranje preostalih uporišta u bližoj i daljoj okolici. U tom smislu ohrabrivale su ih i vijesti, koje su ilegalski dostavljali iz uporišta, prema kojima su bjegunci unijeli paniku i demoralizaciju među stalnu posadu. Možda su te vijesti u stanovitom smislu odražavale želje ilegalaca i građana da se grad što prije oslobodi od ustaškog nasilja, ali se ne može reći da su bile daleko od stvarnosti.

Zacijelo, ustaše su strahovale možda više nego u bilo kojoj ranijoj prilici. Mnogi su napisali oprostajna pisma, ostavljajući potomstvu poruku da su pali za poglavnika i firera. Nadali su se da će se potomstvo dičiti njihovom žrtvom. Fanatizirani ustaštvom i indoktrinirani fašističkom ideologijom, nisu bili svjesni činjenice da su čak i njihovi najbliži, možda više od bilo koga, željeli da se njihova imena već tada što prije zaborave.

Na zajedničkom sastanku štabova rečeno je da bi napad valjalo izvesti osmah, dakle, noću 12/13. listopada, dok se ustaše ne priberu. Da im se ne dopusti preдах niti vrijeme za uvođenje u obranu pristiglih bjegunaca. Međutim, to je praktički bilo neizvedivo, jer jedinice za takvu varijantu nisu bile pripremljene. Svi štabovi divizija očekivali su naređenje za pokret u smjeru Bjelovara. Početak napada morao se odgoditi do slijedeće noći. Možda je to jedina slabost prilikom odlučivanja o napadu na posadu u Koprivnici. Trebalo ga je izvesti odmah ili ostati kod ranijeg plana.³⁰

PLAN NAPADA NA UPORIŠTE U KOPRIVNICI

Ujutro 13. listopada zajednički operativni štab dvaju korpusa napravio je plan napada na uporište u Koprivnici. Podređenim jedinicama izdane su odgovarajuće zapovijesti (uglavnom, usmeno). Određeno je da napad počne noću 13/14. listopada u 22 sata. Do tada su sve jedinice trebale stići na predviđena mjesta: one koje su određene za napad na polazišta, one koje su određene za osiguranja na predviđene položaje, a one za rezervu da se smjeste na odgovarajuća mjesta (Vidi skicu operacija br. 3)

Planom je predviđeno da napad izvedu četiri brigade, po dvije iz Sedme banijske i Trideset druge divizije NOV.

Brigada »Matija Gubec« trebala je napadati sa zapada, prugom i cestom od Podravske Subotice, Brigada »Braća Radić« s juga, uz potok Koprivnicu i putom od Staroga Grada, Četvrta banijska NO brigada s istoka, putom od Miklinovca i Treća banijska NO brigada sa sjevera, cestom od Peteranca.

Na osiguranja su određene:

– Virovitička NO brigada na sjeveru, u Torčecu i Pustakovcu, sa zadatkom da postavi zasjedu na pruzi prema Đekenješu (Mađarska) i cesti prema Legradu (pod privremenom okupacijom Mađarske), kod Ungerovog mlina i spriječi dovođenje pomoći s tih strana. Na lijevom krilu da drži spoj s Prvom moslavačkom NO brigadom kod Rasinje;

– Prva moslavačka NO brigada na zapadu, u Rasinji, sa zadatkom da postavi zasjedu na pruzi i cesti prema Ludbregu, uz obalu potoka Gliboki i spriječi dovođenje pomoći iz Varaždina i Ludbrega. S te strane bila je najveća vjerojatnost za intervenciju. Na jugu da drži spoj s Trećom brigadom kod Grdaka;

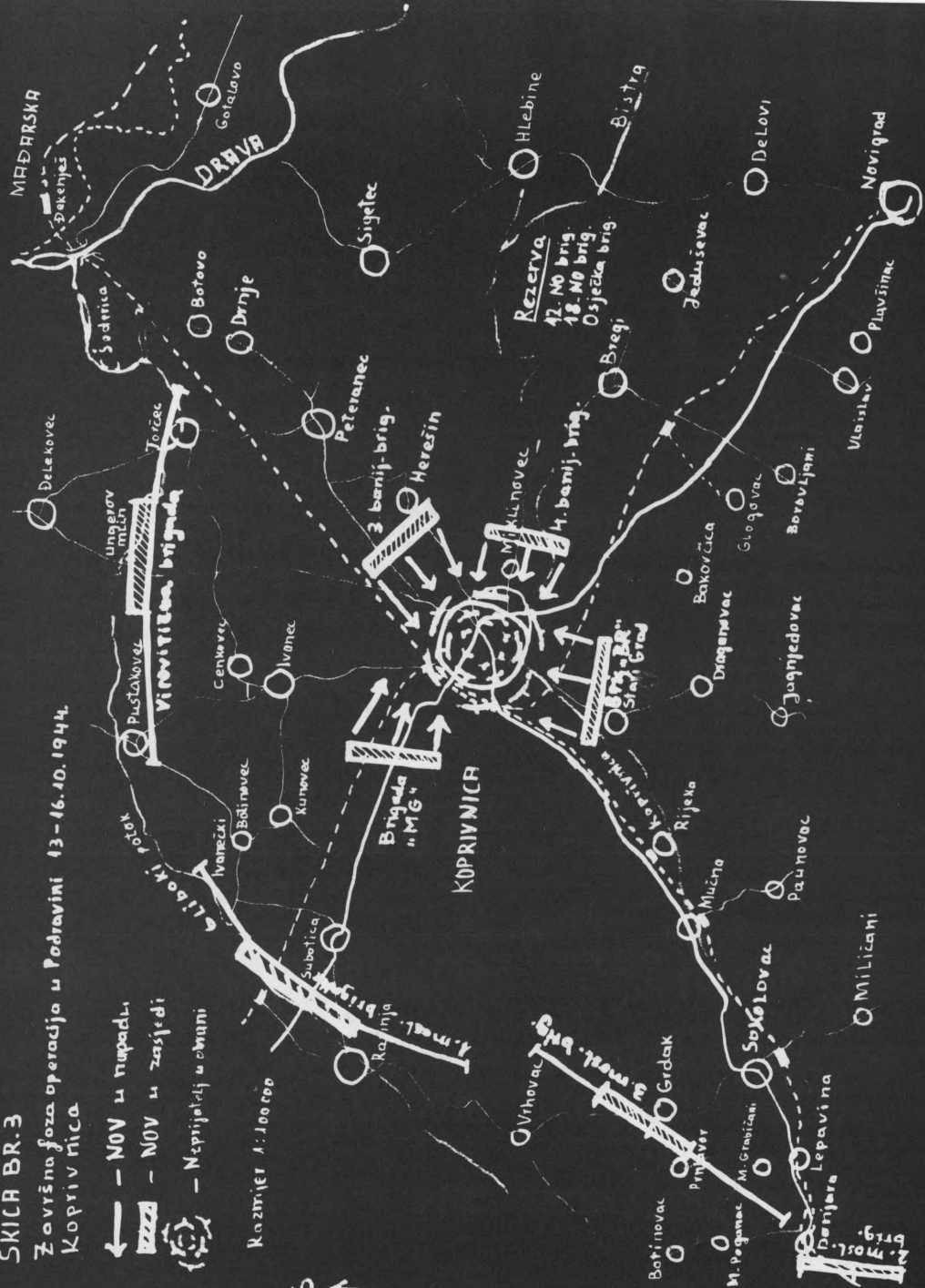
– Treća moslavačka NO brigada na jugozapadu, u Grdaku i Donjari, sa zadatkom da kontrolira putove koji vode preko Kalnika u smjeru Koprivnice od Križevaca i Novog Marofa, na jednoj

SKICA BR.3

Završna faza operacija u Podravini 13-16.10.1944.
Koprivnička

- ← NOV u napadu
- ▨ NOV u zasjedi
- ⊙ - Neprijatelj u okolini

Koordinatni A: 100 000

strani te da bočno kontrolira cestu i prugu između Križevaca i Koprivnice (dionica Lepavina – Sokolovac), s druge strane. Na jugu da drži spoj s Drugom brigadom;

– Druga moslavačka NO brigada na jugozapadu, kod Donjare i Carevdara, sa zadatkom da zaposjedne cestu i prugu prema Križevcima i spriječi dovođenje pomoći tim smjerom, također, najvjerojatnijim za intervenciju;

– Čehoslovačkoj NO brigadi (jedan bataljon) naređeno je da na jugu kontrolira putove koji vode preko Bilogore u smjeru Koprivnice iz Bjelovara. S te strane, kako je već rečeno, nije se očekivala intervencija.

U rezervu određenu su tri brigade: Dvanaesta, Osječka i Osamnaesta.

TOK BORBI NA NASTUPNOM SMJERU TRIDESET I DRUGE DIVIZIJE NOV

Divizija je krenula u napad 13. listopada u 22 sata. Napadu je prethodila jaka artiljerijska priprema, koja je gađala vanjsku obranu i postupno prenosila vatru u unutrašnjost. Brigada »Matija Gubec« primakla se cestom i prugom od Subotice do groblja i odvojka pruge za Đekenješ. Naišla je na tvrdu obranu i bila zaustavljena. Jedan bataljon, koji je koritom potoka Koprivnice približio vanjskoj obrani, probije je i uđe u južni dio unutrašnjosti. Pri tome napravljen je širi otvor u breži da bi se omogućio ulazak ostalim snagama. Međutim, posada je brzo reagirala iz središta i pokušala tenkovima natjerati bataljon na minsko polje s unutrašnje strane obrambenog pojasa i na žicu kroz koju je propuštena struja. Da bi to izbjegao, bataljon se morao vratiti istim smjerom na polaznu poziciju. Ustaše su potom zatvorile probijenu brešu.

Štab divizije uvažio je tu činjenicu i naređio brigadi da zamjesti vojsku u zaklone, ali što bliže vanjskom pojasu te da produži iscrpljivati obranu. Ova je to radila do svršetka napada.

Brigada »Braća Radić« primakla se od Staroga Grada južnoj obrani, ali je i ona naišla na jak otpor. Ipak, jednom bataljonu (četvrtom) pošlo je za rukom da se koritom potoka Koprivnice približi vanjskoj obrani, probije je i uđe u južni dio unutrašnjosti. Pri tome napravljen je širi otvor u breži da bi se omogućio ulazak ostalim snagama. Međutim, posada je brzo reagirala iz središta i pokušala tenkovima natjerati bataljon na minsko polje s unutrašnje strane obrambenog pojasa i na žicu kroz koju je propuštena struja. Da bi to izbjegao, bataljon se morao vratiti istim smjerom na polaznu poziciju. Ustaše su potom zatvorile probijenu brešu.

Budući da ostalim bataljonima do zore nije pošlo za rukom probiti vanjski pojas, naređeno je da se odmaknu u zaklone i iscrpljuju obranu.

Ujutro je artiljerija tukla otkrivena otporna gnijezda, a u 11 sati brigada je izvela novi napad. Ovom prilikom naišlo se na još jači otpor pa ni na jednom mjestu bataljoni nisu uspjeli prodrijeti u grad. Naređeno im je da se odmaknu u zaklone i nastave iscrpljivati obranu.

Navečer 14. listopada jedan bataljon pokušao je svladati otporno gnijezdo kod groblja da bi se omogućio prodor na željezničku stanicu, ali je morao odustati. Vatra od groblja bila je previše gusta.

Sljedećeg jutra 15. listopada topovi i teški minobacači ponovili su gađanje otpornih gnijezda, a iza toga, oko devet sati, brigada je izvela energičan napad. Četvrti bataljon opet je probio vanjski pojas na istome mjestu i jednu četu, potpomognutu bataljonom iz sastava Šestog korpusa NOVJ, uputio u unutrašnjost, a s ostalima proširivao brešu na obje strane. Prodrlo se blizu crkve i istjeralo posade iz nekoliko bunkera. Svladana je obrana kod ciglane.

Ovaj prodor nije racionalno iskorišten. Zbog spornog uvođenja rezervi u grad, ustaše su imale vremena organizirati protunapad i istjerati četu i bataljon iz unutrašnjosti. Breša je opet zatvorena.

Noću 15/16. listopada u 0,30 sati artiljerija je tukla ciljeve za koje su elementni uzeti danju. Namjeravalo se, u suradnji s brigadom iz sastava Šestog korpusa NOVJ, ponovno probiti brešu na istome mjestu i uvesti više bataljona u grad. Međutim, brigada

Šestog korpusa nije pravovremeno krenula u napad, odnosno zakasnila je pa se Brigada »Braća Radić« nije sama usudila probijati u uporište. Odustala je.

Ujutro 16. listopada u pet sati štab Trideset druge divizije NOV naredio je svojim brigadama da odustanu od daljnjih napada i povuku se na odmor kod Borovljana i Plavšince. U borbama divizija je imala 38 poginulih, 208 ranjenih i 57 nestalih. Izgubila je dosta oružja.³¹

TOK BORBI NA NASTUPNOM SMJERU SEDME BANIJSKE DIVIZIJE NOV

Dvije brigade Sedme banijske divizije NOV krenule su u napad 13. listopada u 23 sata. Napadu je prethodila nešto duža artiljerijska priprema. Četvrta banijska NO brigada od Miklinovca, poslije nekoliko juriša, probila je vanjsku obranu i ušla u periferni dio grada. Iznurta je izveden energičan protunapad pa se brigada morala do zore povući na polazne pozicije. Odande je nastavila iscrpljivati obranu. Ujutro 14. listopada ponovljena je artiljerijska i minobacačka priprema, a u 11,30 sati izveden novi napad. Nakon dva sata probilo se vanjsku obranu i ušlo u grad. Stiglo se do unutrašnjeg pojasa oko središta. Odande su ustaše pokušale protunapadima istjerati brigadu, ali se ona nije dala. Oko petnaest sati doletjelo im je u pomoć šest aviona. Tukli su gradsku četvrt u koju je brigada zašla. Ustaše su iz središta dobro surađivale s pilotima i do sedamnaest sati prisilile brigadu na uzmicanje. Zadržali su joj osjetne gubitke. Opet se morala vratiti. Rasporedila se u zaklone na polaznoj poziciji i ostala do svršetka napada.

Treća banijska NO brigada od Peteranca izvela je nekoliko juriša, ali nije uspjela prve noći probiti vanjsku obranu. To joj je pošlo za rukom u drugom pokušaju 14. listopada u 11,30 sati, poslije dobre artiljerijske i minobacačke pripreme. Napredovala je kao i Četvrta brigada, do unutrašnje obrane u središtu gdje je zaustavljena. Četvrti koji je osvojila tukli su, također, avioni od petnaest do sedamnaest sati. Protunapadima iz središta bila je prisiljena na povlačenje. Zaposjela je vatrenu liniju na polaznim pozicijama.

Poslije sedamnaest sati 14. listopada obje brigade dobile su zamjenu, ali su zadržane na položajima do svršetka napada. U tri sata 16. listopada štab divizije naredio je da napuste položaje i prijedju na odmor u Plavšince i Javorovac.

U borbama divizija je imala 54 poginula i 111 ranjenih. Nekoliko poginulih nije izneseno iz žice. Izgubila je dosta oružja.³²

TOK BORBI NA NASTUPNOM SMJERU DVANAESTE DIVIZIJE NOV

Zbog iscrpljenosti i osjetnih gubitaka dviju banijskih brigada, zajednički operativni štab dvaju korpusa uveo je u borbu na njihovim nastupnim smjerovima navečer 14. listopada dvije brigade Dvanaeste divizije NOV, koje su bile u rezervi. Prva je stigla Osječka NO brigada i zauzela polazne pozicije, koje je držala Četvrta banijska NO brigada. U napad su uvedena tri bataljona i jurišna četa, a jedan (drugi) držan je u rezervi.

U prvom jurišu oko ponoći 14/15. listopada prvi bataljon i jurišna četa protjerali su obranu od mosta na glavnoj cesti s istočne strane i ušli u grad, ali su protunapadima do zore istjerani. Treći i četvrti bataljon nisu uspjeli ni toliko. Tek što su stigli od prvih kuća u predgrađu, odmah su bili vraćeni. Preko dana još su napadali, ali bezuspješno.

Navečer 15. listopada stigla je i Dvanaesta NO brigada. Preuzela je polazne pozicije Osječke NO brigade, kojoj je trebao predah. Ona je u ponoć 15/16. listopada pokušala prodrijeti u grad, ali bezuspješno. Ustaše su se uporno branile.

Ujutro 16. listopada naređeno je objema brigadama da odustanu od daljnjih napada i krenu na odmor u Novigrad i Đurđevac.

Nisu nađeni podaci o gubicima Dvanaeste divizije NOV (ako ih je imala) u Koprivnici.³³

TOK BORBI NA NASTUPNOM SMJERU ČETRDESETE DIVIZIJE NOV

Navečer 14. listopada uvedena je u borbu iz rezerve Osamnaesta NO brigada Četrdesete divizije NOV. Njoj je naređeno da napada s južne i jugoistočne strane, na spoju između Brigade

»Braća Radić« i Osječke NO brigade. U napad je krenula u ponoć 14/15. listopada s tri bataljona i jurišnom četom. Jedan bataljon ostavljen je u rezervi. Poslije početnih uspješnih prodora na nekoliko mjesta, koje je podržavala artiljerija Četrdesete divizije NOV, uslijedili su jaki protunapadi pa je brigada morala odustati. Preko dana 15. listopada održavala je vatreni dodir s vanjskom obranom, a jedan bataljon zajedno s Brigadom »Braća Radić« probio se blizu središta, ali je protunapadom vraćen. U ponoć 15/16. listopada brigada je uvela u napad sva četiri bataljona i jurišnu četvu, ali opet bezuspješno pa je u pet sati odustala. Tada joj je naredeno da se povuče i krene u smjeru Virja na odmor.

U borbama je brigada imala petnaest mrtvih, pedeset pet ranjenih i jednog nestalog. Svi poginuli i ranjeni izneseni su u položaja. Izgubljena su dva puškomitraljeza, šmajser i sedamnaest pušaka.³⁴

OBUSTAVA NAPADA

Naredbom zajedničkog operativnog štaba dvaju korpusa obustavljen je napad na uporište u Koprivnici 16. listopada u pet sati. Istovremeno jedinice na osiguranjima povučene su sa zaseda. Sve su divizije upućene na odmor i sređivanje. Došlo se do zaključka da posadu nije moguće svladati. Vojska se umorila, a borbeni moral je opao. Utrošene su zalihe granata i metaka. Ustaše u uporištu ni jednog trenutka nisu se pokolebale. Na svaki napad žestoko su uzvraćale. Jedinice su pretrpjele osjetne gubitke. Nisu u stanju nastaviti borbu, a svježih rezervi nema.

U naknadnoj analizi koprivničke operacije³⁵ još se navodi da je bilo i stanovitih grešaka. Nisu odabrani najpovoljniji smjerovi prodora, nije bilo dobre koordinacije između artiljerije i pješadije, a kod nekih jedinica niti dovoljnog zalaganja. Budući da su borbe trajale tri noći i dva dana, nastale su teškoće u opskrbi hranom i municijom, što se odrazilo na fizičku kondiciju i borbenu pripravnost. Prema tome, produženje napada nije obećavalo koristi, osim što je moglo dovesti do povećanih gubitaka. Izviđači su javili da se sa zapada približava jača protivnička borbena skupina, koja bi mogla izmoriti i jedinice na osiguranjima. U takav rizik se nije smjelo upustiti; jer je jedinicama koje su sudjelovale u borbama bila potrebna zaštita dok se ne oporave. Dakle, odluka o obustavi napada bila je ispravna.

Na kraju se zaključuje da zbog premorenosti vojske, osjetnih gubitaka i utrošenih zaliha municije (osobito granata za topove) nije bilo moguće izvesti planirani napad na uporište u Bjelovaru. Tako su se napadom u Koprivnici svršile zajedničke operacije Šestog i Desetog korpusa NOVJ u Podravini u listopadu 1944. Napad na uporište u Bjelovaru odgođen je za povoljnije prilike.

U neprijateljskim izvještajima u povodu napada na uporište u Koprivnici navodi se:³⁶

za 13/14. listopada, da su partizani napali uporište, ali je posada nakon tri sata napad odbila,

za 14. listopada, da su napadi obnovljeni sa svih strana i trajali cijeli dan, ali je obrana odoljela i napade odbila,

za 15. listopada, da su u ponovnim napadima partizani prodrli u grad, ali su nakon žestokih uličnih borbi protunapadima istjerani,³⁷

za 16. listopada, da su partizani napustili opsadu uporišta i povukli se u okolicu, a u grad je stiglo pojačanje, koje je posadu opskrbilo municijom.

Za trajanje napada zrakoplovstvo je pomagalo obranu. Mitraljiralo je i partizanske položaje između Koprivnice i Ludbrega. U završnom izvještaju navodi se da je posada imala 40 mrtvih i 135 ranjenih ustaša.

Prema kasnijim saznanjima, evidentirani su samo teži ranjenici, od kojih su mnogi podlegli. Svi lakši ranjenici, nakon previjanja (pod prijetnjom smrti) vraćeni su u bunkere.

FORMIRANJE PODRAVSKE NO BRIGADE »MIHOVIL PAVLEK MIŠKINA«

Prije četrdeset godina, 18. studenoga 1944. formirana je u Đurđevcu Podravska narodnooslobodilačka brigada »Mihovil Pavlek Miškina«. Uvrštena je kao treća brigada u Trideset divi-

gu diviziju Desetog korpusa NOV i POH »Zagrebačkog«. Trideset druga divizija NOV imala je dotad dvije brigade: Udarnu brigadu »Braća Radić« i Brigadu »Matija Gubec«.

Podravska NO brigada »MPM« nastala je od dotadašnjeg Podravske NOP odreda, koji je formiran 29. srpnja 1944. u Budrovcu, Đurđevac, od Podravske partizanske grupe i deset boraca iz sastava Trideset druge divizije NOV, kojoj je pripadao. Zadatak ovih boraca bio je da odred prenesu stečena ratna iskustva i pomognu u daljnjem razvoju. Prilikom formiranja odred je imao osamdeset pet vojnika i starješina podijeljenih u dvije manje čete. Odmah je rečeno da je najpriče zadatak odreda mobilizacija i pripremanje za prerastanje u brigadu. U tome su mu pomogli kotarski komiteti KPH Đurđevca i Koprivnice, skojevske organizacije i NOO-i. Uz njihovu pomoć prikupljalo se i oružje, najčešće od domobrana na dopustu, a i otimalo se od pripadnika Bijele garde. Preostale potrebe namirivao je štab divizije.

Od srpnja do studenog 1944. odred je porastao na 550 vojnika i starješina i preformirao se u dva bataljona (aktivni i dopunski), svaki po tri čete. Najveći uspon doživio je poslije protjerivanja ustaških posada iz Pitomače, Kloštra, Đurđevca, Virja i Novigrada od 5. do 12. listopada 1944. Tom prilikom sudjelovao je u hvatanju bjegunaca iz uporišta. Pored toga hvatao je i privodio vojnom sudu članove Bijele garde (ustaške milicije) na đurđevačkom i istočnom dijelu koprivničkog kotara. U jednom navratu (16. kolovoza) improvizirao je manji prepad na ustašku posadu u Đurđevcu, a jednom (16. studenog) napao ustašku predstražu u Peterancu, ubio dva i ranio devet ustaša, bez vlastitih gubitaka. Pomagao je u formiranju mjesnih NOO-a i borbenih antifašističkih organizacija, osiguravao održavanje sastanaka te kretanje političkih aktivista na terenu. Sprečavao je mobiliziranje vojnih obveznika u protivničku vojsku.

Odlukom štaba Desetog korpusa NOVJ Podravske NOP odred preformiran je 18. studenog 1944. u Podravsku NO brigadu. Uz suglasnost Okružnog komiteta KPH Bjelovar brigadi je dano ime podravskog pjesnika Mihovila Pavleka Miškine iz Đelekovca, Koprivnica, kojeg su ustaše pogubile 1942. u koncentracijom logoru Jasenovac. Pored dva dotadašnja bataljona, štab Trideset druge divizije NOV uključio je u brigadu još dva bataljona: četvrti bataljon Brigade »Braća Radić« i Četvrti bataljon Brigade »Matija Gubec«, svaki po tri manje čete.

Brigada je prilikom formiranja imala tri aktivna i dopunski bataljon, izviđački vod, vod za vezu, bolnički vod i intendanturu, ukupno 808 vojnika i starješina. Naoružanje: 422 puške, 28 šmajsera, 39 puškomitraljeza, 2 minobacača, protutenkovska puška, 20 pištolja, odgovarajuća zaliha municije i druga oprema.³⁸ Za komandanta postavljen je kapetan Alojz Kovačić iz Dišnika, Garešnica, a za komesara major Stevo Lačan iz Siska.

Svečanost u povodu formiranja brigade održana je na središnjem trgu u Đurđevcu. Na bini, ukrašenoj čilimima, stajali su predstavnici štaba Desetog korpusa NOVJ, rukovodioci Trideset druge divizije NOV, predstavnici Okružnog komiteta KPH Bjelovar sa sekretarom Stjepanom Debeljakom Bilom (narodni heroj iz Ferdinandovca, umro 1968), predstavnici okružnih ustanova, predstavnici Komande bjelovarskog područja i predstavnici kotarskih komiteta i ustanova Đurđevca i Koprivnice. Oko bine skupili su se članovi općinskih komiteta, borbenih antifašističkih organizacija i NOO-a s đurđevačkog kotara, članovi mjesnog NOO-a i organizacija u Đurđevcu. Ispred bine postrojili su se bataljoni i brigadni prištapski dijelovi.

Komandant Trideset druge divizije NOV potpukovnik Rade Bulat (narodni heroj, umrovljeni general-potpukovnik JNA u Zagrebu) primio je raport od komandanta brigade i potom izvršio smotru. Nakon toga otvorio je svečanost, pozdravio prisutne i pročitao naredbu o formiranju brigade. Zatim su govorili predstavnici korpusa i sekretar Okružnog komiteta KPH. Na kraju vojnici su položili zakletvu.

Poslije svečanog dijela nastavilo se zajedničko slavlje omladine, naroda i vojske glazbom, pjesmama i plesom.

Podravska NO brigada »MPM« provela je nekoliko narednih dana u Đurđevcu, Virju, Novigradu, Molvama, Ferdinandovcu, Kalinovcu i drugim mjestima. Mobilizirala je nove vojne obveznike i uvježbavala vojsku za predstojeće borbe. Prvu akciju brigada je izvela noću 1/2. prosinca 1944. u Glogovcu. Pokušala je protjerati ustašku bojnu koja je došla iz Koprivnice s

namjerom da ujutro napadne brigadu u Novigradu. Ustaše su odbile napad pa se brigada vratila u Novigrad i namjestila zasjedu. Ujutro 2. prosinca ustaše su izvele napad i prodrle u Novigrad. Brigada se odmakla na bilogorske obronke. Ondje se spremila za protunapad. Ustaše su to primijetile i prije početka otišle u Koprivnicu. Brigada je potom uputila polovicu snaga u smjeru Jagnjedovca i Velike Mučne da kontroliraju južne izlaze iz Koprivnice.

U borbi kod Novigrada ustaše su imale jednog mrtvog, sedam ranjenih i pet zarobljenih. Brigada je imala trojicu ranjenih i sedmoricu zarobljenih. Jedan je pobjegao kući.³⁹

BILJEŠKE

- Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda, Beograd (dalje: Zbornik), tom, V, knj. 33, dok. 57, 71, 86, 110, 126, 130, 131; tom XII, knj. 4, str. 958.
- Podatke o neprijateljskim snagama u Virovitici prikupila je informativna služba Šestog, a u ostalim Desetog korpusa NOVJ. Prema podacima Mate Jerkovića, Sjeverozapadna Hrvatska u NOB i socijalističkoj revoluciji, Varaždin 1976, 231, u Virovitici je bilo 670 pitomaca, 270 ustaša iz sastava Drugog ustaškog stajaćeg djelatnog zbrada, 120 članova ustaške milicije i 70 oružnika, odnosno rizičnara. I u ostalim uporištima moguće su razlike u podacima. One se javljaju i u radovima nekih publicista ili istraživača. Na primjer, Momčilo Peleš, Borbeni put 32. divizije (Kronika), Zagreb 1959, 147, navodi da se 4. listopada u Pitomači nalazilo oko 800 – 1000 ustaša, u Kloštru oko 300, Đurđevcu oko 300 i u Bjelovaru oko 800. Spominje prvu, dvadesetu i trideset sedmu ustašku bojnu. Zdravko Krnjić, Trideset treća divizija NOVJ, Zagreb 1981, 215, 217, navodi da su se u Pitomači, Kloštru, Đurđevcu i Koprivnici nalazile prva, šesta, sedma, dvadeseta i trideset sedma ustaška bojna, ali ne spominje brojno stanje. Do mogućih razlika dolazilo je i zbog toga što su ustaše vršile česte pokrete i premještanje posada pa se stanje u uporištima svakodnevno mijenjalo. No, nije se bitno mijenjalo ukupno brojno stanje neprijateljskih snaga u Podravini, osim gubitaka u borbama koje su vođene tih dana.
- Zbornik, tom V, knj. 33, dok 30 i knj. 34, dok. 7 (Četrdeseta divizija NOV imala je 3 051, a Dvanaesta bez Četvrtre brigade 4 116 vojnika).
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok 34 (Trideset druga divizija NOV imala je dvija brigade i Podravski NOP Odred s 3 033 vojnika, a Trideset treća divizija tri brigade s 3 321 vojnikom).
- Zbornik, tom XII, knj. 4, str. 957.
- O tome je poslana radio-poruka štabu Šestog korpusa NOVJ 2. listopada 1944. (Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 110).
- Više o napadu na uporište u Virovitici vidi Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 22, 26, 33, 125, 127, 134; Đorđe Jungić Stijenkja, Dvanaesta je majka Slavonije (drugo izdanje), Pakrac 1972, 90–94; Zdravko B. Cvetković, Osječka udarna brigada, Beograd 1981, 105–112; Savo Velagić, Virovitica u NOB i socijalističkoj revoluciji, Virovitica 1979, 89–95.
- U neprijateljskom izvještaju za 4/5. listopada navodi se da su u Pitomači vođene ogrorčene borbe i da je uporište odsječeno, ali se ništa ne kaže o sudbini posade niti se spominju gubici. Prema procjeni štaba Trideset druge divizije NOV, ustaše su mogle imati oko sedamdeset izbačenih iz stroja (Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 31 i 126).
- Borbeni put Trideset druge divizije, 147–148. i Kronologija događaja na području općine Đurđevac 1941–1945, Đurđevac, 1972, 49–50.
- U neprijateljskom izvještaju za 4/5. listopada navodi se da su Kloštar i Pitomača odsječeni i da dovođenje pojačanja nije moguće (Zbornik, tom V, knj. 34, dok 126).
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok 18, 24, 126; Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 51–52; Trideset treća divizija NOVJ, 217–219.
- Prema vlastitom priznanju (Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 129, 130).
- U neprijateljskom izvještaju (kao u bilj. 12) navodi se da su zaplijenjene 22 puške, strojopuška, dva samokresa i 5 000 metaka.
- Zdravko Krnjić, Trideset treća divizija NOVJ, 220, navodi da su ustaše imale 24 mrtva. Izgubile su mitraljez i dvadeset pušaka. Prema izvještaju zapovjedništva PTS-a, ustaše kod Budančevice imale su 3 mrtva i 25 ranjenih (VII Beograd, reg. br. 1-268/26, kut. 112).
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok 62.
- Isto, dok. 38. i Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 53–56.
- Borbeni put Trideset druge divizije, 149.
- Nisu nađeni neprijateljski izvještaji, osim da se posada uz osjetne gubitke povukla u Golu (Zbornik, tom V, knj. 34, dok 132). U radio-poruci Šestog korpusa NOVJ Glavnom štabu NOV i POH navodi se da je Dvanaesta divizija NOV potukla u Đurđevcu 155

Od 9. prosinca 1944. do 8. veljače 1945. brigada je sudjelovala u operacijama na virovitičkom mostobranu. Borila se u Prekodravju (osvojila Ždalu), Podravini i Bilogori. Od 10. do 20. veljače borila se u zapadnoj Slavoniji (područje Daruvara), od 21. veljače do 15. travnja u Moslavini, a od 17. travnja do 8. svibnja sudjelovala je u završnim operacijama za oslobođenje zemlje. Borila se na Papuku, Bilogori i Kalniku. Zatim je otišla na defiliranje u oslobođeni Zagreb. Ondje je svršio njen borbeni put.

Za doprinos u pobjedi nad okupatorskim i kvislinškim snagama odlikovana je Ordenom zasluga za narod i Reda.

- ustašai zaplijenila dva topa od 75 mm (neispravna), protutenkovski top od 37 mm, dva minobacača, teški mitraljez, 70 pušaka, jedan ispravan i dva oštećena tenka, pet prikolica, pet autobusa, šest kamiona i drugu opremu (Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 27). Zdravko B. Cvetković, Osječka udarna brigada, Beograd 1981, 115, navodi da je još zaplijenjeno dvadeset raznih mitraljeza. Procjenjuje se da su ustaše imale oko 150 mrtvih.
- O napadu na uporište u Đurđevcu: vidi Osječka udarna brigada, 113–116. i Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 56–57.
- Više o bijegu posade iz Virja vidi Kronologiju događaja na općini Đurđevac, 57–58. i Trideset treću diviziju NOVJ, 222.
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok 62. i 132.
- Više o hvatanju ustaške milicije u Hlebinama vidi: Savo Velagić, Bjelovarski partizanski odred, Zagreb 1964. i Kronologiju događaja na području općine Koprivnica (skripta), Bjelovar 1971.
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 34.
- Isto, dok. 27, 39. i 132.
- U neprijateljskom izvještaju navodi se da je brzi sklop pri povlačenju iz Novigrada vodio teške borbe i pretrpio gubitke, ali se ne daju podaci o pojedinostima (Zbornik, tom V, knj. 34, dok 132).
- Kao u bilj. 23.
- Borbeni put Trideset druge divizije, 149.
- Točne podatke nije moguće navesti, jer su ustaše svoje spise spalile pred svršetak rata.
- Zbornik, tom XII, knj. 4, str. 952.
- U analizi operacija u Koprivnici, koju je napravio štab Desetog korpusa NOVJ 1. studenog 1944, navodi se da je odgađanjem napada omogućeno ustašama da se srede, opskrbe zalihama i prepreme za obranu, što je bitno utjecalo na ishod napada (Zbornik, tom V, knj. 35, dok. 1).
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok 59. i Borbeni put Trideset druge divizije, 149–151.
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok 57.
- Više o sudjelovanju divizije u borbama vidi: Osječka udarna brigada, 116–119.
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 51. i 52.
- Kao u bilj. 29. O koprivničkoj operaciji, mada to ona zavrjeduje, nije dosad napisana opsežnija studija, osim što je u više edicija spomenuta ili fragmentarno prikazana u okviru drugih operacija. Taj posao ostaje kao izazov za istraživače. Pri tome ne bi trebalo zaobiti kratku, ali konciznu analizu Mate Jerkovića, ondašnjeg komandanta Šestog korpusa NOVJ, koju je dao u zborniku Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji, 231–232. Opisujući svršetak zajedničkih operacija dvaju korpusa u Koprivnici, pored ostalog, Jerković spominje zapovijest Glavnog stožera ustaške vojnice, u kojoj se kaže da uporište smije pasti samo ako padne i posljednji ustaša. Ipak na kraju se zaključuje da su, uzvevši u cjelinu, zajedničke operacije u Podravini dale vrlo dobre rezultate. Stvoren je prostrani slobodni teritorij u sjevernoj Hrvatskoj s kojeg su dva korpusa, kad su trupe Crvene armije stigle do Barča (6. prosinca 1944), moglo mađarskim teritorijem držati vezu s Vrhovnim štabom NOV i POJ u Beogradu. Za postignute uspjehe u tim i prijašnjim operacijama Šesti korpus NOV osvojio je prvo mjesto i udarnički naziv među pet korpusa u Hrvatskoj. Napokon, ne bi bilo na odmet doznati da li je koji od preživjelih ustaša u emigraciji nešto o tome napisao. Takvih je bilo. Među njima je i zapovjednik posade. Zacijelo nisu propustili mogućnost da se hvališu. Istraživači bi i u tome mogli naći neki detalj koji bi, barem djelomice, nadoknadio nedostatak dokumenata Petog zbrada, koje su ustaše uništile.
- Zbornik, tom V, knj. 34, dok. 136, 138, 140.
- U izvještaju nije spomenuto da su ustaše toga dana uhapsile stotinu viđenijih građana i zatvorili ih kao taoce u židovskoj crkvi, a štabu Desetog korpusa NOVJ poručili da će ih strijeljati, ako se ne obustave napadi na uporište.
- Prema podacima Ivana Antonovskog, Sjeverozapadna Hrvatska u NOB i socijalističkoj revoluciji, Varaždin 1976, 179–180.
- Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u u jugoslavenskih naroda, Beograd, tom V, knj. 36, dok. 131. i Borbeni put Trideset druge divizije, Zagreb 1959, 157.